

KÖBLÖS JÓZSEF

A pápai reformátusok küzdelmei a szabad vallásgyakorlatért a XVIII. század elején

(Első közlemény)

A WESSELÉNYI-ÖSSZEESKÜVÉS elbukása utáni nagy protestáns-üldözés története, a gályarab prédikátorok meghurcolásának históriája, pápai vonatkozásban például Kocsi Csergő Bálint viszontagságos életpályája a protestáns egyháztörténet ismertebb fejezeteinek számít.¹ Ugyanígy a szélesebb közönség előtt is ismert a pápai kollégium adászteveli száműzetésének története: előzményei, lefolyása és a visszaköltözés körülményei.² Mindkét időszak bővelkedik a kalandos, színes fordulatokban, megdöbbentő eseménysorokban. Ezekhez képest kevésbé látványos, talán ezért kevésbé is feltárt az a korszak, amelyben inkább jogi érvek és eszmevitatások szintjén zajlottak az összezapások, bár a tét korántsem volt kisebb: a szabad vallásgyakorlat sikeres kiharcolása vagy elbukása. A XVIII. század első pár évtizedéről, a török kiűzését és a Rákóczi-szabadságharc leverését követő évekről van szó. A jelen forrásközlés arra vállalkozott, hogy a legtipikusabb dokumentumok közzétételével ezen korszak harcaiba nyújtson bepillantást.

A küzdelem pillanatnyi állását tükröző királyi rendeletek és a pápaiak aláztos hangú beadványai — többnyire korabeli másolat formájában — ma is megtalálhatók a pápai református egyházközség iratanyagában,³ hozzájuk a XIX. század végén Liszkay József készített nyomtatásban is megjelent regesztákat⁴. Az iratokat ismerte és ismertette is a pápai egyházközség történetét legelőször feldolgozó Eöry János kézira-

¹ A szakirodalomból csak a legjelentősebbek: BORSOS István: A pozsonyi rendkívüli törvényszék és a gályarabok története 1674-1676. Pápa, 1893. FARKAS József: Elbeszélések a magyarországi protestáns egyház hitbajnokainak és vértanúinak életéről. Pest, 1869. RÁCZ Károly: A pozsonyi vértörvényszék áldozatai 1674-ben. Lugos, 1889. RÁCZ Kálmán: Kocsi Csergő Bálint. Pápa, 1906. THURY Etele: Adatok a magyar protestáns gályarabok történetéhez. Bp., 1912. A magyarországi gályarab prédikátorok emlékezete. Maklári László előszavával. Bp., 1976.

² Csak ezzel foglalkozik: TÓTH Endre: Az Adásztevelre száműzött pápai főiskola 1753-1783. Pápa, 1933. Emellett a kollégiumtörténeti munkák is bőven kitérnek erre a korszakra: KIS Ernő: A dunántúli ev. ref. egyházkerület pápai főiskolájának története 1531-1895. Pápa, 1896. (továbbiakban: KIS) 63-77. A pápai kollégium története. Szerk. Trócsányi Zolt. Bp., 1981. II. A szatmári békétől a türeلمي rendeletig. Írta Trócsányi Zolt. (továbbiakban: TRÓCSÁNYI) 56-57, 68-78.

³ Dunántúli Református Egyházkerület Levéltára (továbbiakban: DREL), Pápai református egyházközség iratai; Liszkay-gyűjtemény. III. 62.e.

⁴ LISZKAY József: A pápai evang. reform. egyház levéltára 1510-1811. Pápa, 1875. (továbbiakban: LISZKAY).

ta⁵, melynek a korszakra vonatkozó részeit én is közlöm.⁶ Röviden kitér ezekre az évekre Tóth Ferenc egyházközség-történeti⁷ és Thury Etele egyházkerület-történeti munkája⁸ is, a forrásokra javarészt Liszkay már említett regesztakötete és a Lampe-Ember-féle egyháztörténeti mű⁹ alapján hivatkozva. Kis Ernő kollégiumtörténete is csak átfogó képet rajzol, de két fontos dokumentum magyar nyelvű változatából is közöl részleteket.¹⁰ Más típusú forrásokat is felhasználva (uradalmi tisztartói jelentések, lelképásztori napló, imádságos könyv, Kenessey-Ráday levelezés) Tóth Endre mutatja be leg részletesebben ennek a párévnyi küzdelemnek a történetét,¹¹ nagy kár, hogy munkájából a jegyzetapparátus hiányzik, csupán összefoglaló forrás- és irodalomjegyzéket közöl. Trócsányi Zsolt a kutatást a Kancelláriai Levéltárra¹² is kiterjesztette, így a kollégiumtörténeti kötet II. fejezetében erről a korszakról található rövid ismertetés¹³ néhány újabb adattal színezte az eddig kialakult képet.¹⁴

Mindezek a munkák tehát többé-kevésbé kiaknázzák a pápai egyházközség levéltárában található forrásanyagot, szövegüket azonban — eltekintve a ritka kivételtől — nem közlik, megfosztva az olvasót attól a lehetőségtől, hogy a levélváltások folyamatát végigkísérve szinte „belülről” követhesse nyomon az érvek és ellenérvek csatáját, megértve és magáévá téve a kor jogászai gondolkodásmódját, átélve annak a vérre menő küzdelemnek minden részletét, amelynek végső tétje a református vallásgyakorlat fennmaradása volt. Ezt a hiányt igyekszik pótolni ez a forrásközlés, mely egyáltalán nem teljességre törekszik, pusztán a küzdelem legjellemzőbb állomásait szeretné megfoghatóvá tenni.

A szövegek átírásán és fordításán túl külön feladatot jelentett a helyes kronológia

⁵ A Pápai Evangelico Reformata Helvetica confession lévő Ecclesianak rövid Historiaja es sok féle fatumai. 31 oldalas füzet. Lelőhely: DREL, Pápai református egyházközség iratai. III. 62.e. (régebbi, kéziratári jelzete: O. 788.)

⁶ A jelen közleményben: 1. sz. dokumentum.

⁷ TÓTH Ferenc: A pápai református szent ekklesiának rövid históriája. Komárom, 1808. 27-29.

⁸ THURY Etele: A Dunántúli Református Egyházkerület története I. (1523-1674) Pápa, 1908. Ez, és a kéziratban lévő II. kötet nemrég együtt is megjelent: 1523-1734. I-II. Pozsony, 1998. (továbbiakban: THURY). Korszakunkkal foglalkozik: II. 327-328. Sajnos számtalan sajtóhibával, a lábjegyzetek is meglehetősen pontatlanok (387-388.).

⁹ LAMPE, Adolf: Historia ecclesiae reformatae in Hungaria et Transylvania. Utrecht, 1728. (továbbiakban: LAMPE). Valójában Debreceni Ember Pál munkája, aki a könnyebb megjelentetés érdekében küldte ki a kéziratot Utrechtbe, Lampe pedig eléggé elítélhető módon a saját neve alatt jelentette meg a kötetet. Erre nézve bővebben: SZ. KISS Károly: Monografiai vázlatok a barsi ref. esperesség multja s jelenéből. Pápa, 1879. 32. 1. jegyzet.

¹⁰ KIS 57-61. A közölt részletek abból a két dokumentumból valók, melyeket teljes szöveggel közlök a 2. és 4. sz. alatt.

¹¹ TÓTH Endre: A pápai református egyház története. Pápa, 1941. (továbbiakban: TÓTH E.). 120-141.

¹² Magyar Udvari Kancellária Levéltára, Originales referadae (A 1.) és Conceptus expeditionum (A 35.) állagok. Magyar Országos Levéltár, Budapest.

¹³ TRÓCSÁNYI 54-55.

¹⁴ A legújabb Pápa-tanulmánykötetben Kövy Zsolt foglalja össze a reformátusság szerepét a város történetében, vizsgált korszakunkra nézve új adatot nem közöl. KÖVY Zsolt: A református egyház szerepe Pápa város életében (1520-napjainkig). In: Tanulmányok Pápa város történetéből a kezdetektől 1970-ig. (Főszerk. Kubinyi András) Pápa, 1994. 599-644. A korszakra vonatkozó rész a 612. oldalon található. A kötet folytatása (Tanulmányok Pápa város történetéből. 2., szerk. Hermann István. Pápa, 1996.) nem tartalmaz olyan tanulmányt vagy hozzászólást, mely témánkat érintené.

felállítás, mivel a Liszkay-jegyzék az egyes éveken belül már nemigen fordított gondot a tényleges keletkezési sorrendre. A problémás datálású iratoknál a legtöbb esetben az Eöry-féle kézirat, Tóth Endre és Trócsányi munkáján kívül maguknak az iratoknak egymásra vonatkozó információi együttesen segítettek a remélhetően helyes dátumfeloldásban.

A kronológiai problémák megoldása után a küzdelem lépései a következő módon rekonstruálhatók:

I. Előzmények:

1. 1714 február: az Esterházyak III. Károly rendelete értelmében elveszik az evangélikusoktól templomukat. Következményei: Liszkay 125. és 127.
2. 1715 eleje: az Esterházyak mint első céhmesterek kizárják a református iparosokat a céhekből. Következménye: Liszkay 130.¹⁵

II. Küzdelem a református vallásgyakorlatért:

1. Az Esterházyak kérelme a királyhoz: mivel Pápa már nem vég hely, többé, nincs jogcím a református vallásgyakorlatra, ezért kérik a templom, paplak és iskolák visszaadását, melyek különben is földesúri telkükön vannak, valamint a lelkészek és tanítók elküldését artikuláris helyekre. Tartalma rekonstruálható a következő okmányból. A kancellária augusztus 19-én maga is osztja az Esterházyak véleményét a vallásgyakorlattal kapcsolatban, a király jóváhagyja a javaslatot.¹⁶
2. 1718. november 5. A király rendeletben utasítja Veszprém vármegyét a fenti kérelemben foglaltak végrehajtására. Liszkay 132. 2. sz. dokumentum.
3. 1718. december 15. A pápai reformátusok értesülnek a döntésről. → december 22. A megye hivatalos figyelmeztetése → december 28. A megyegyűlésen kihirdetik a királyi rendeletet, ezzel jogerőssé válik.¹⁷
4. Még ugyanezen a napon, 1718. december 28-án a pápaiak fellebbeznek a vármegyénél: a parancsot betartják, de a végrehajtás halasztását kérik, hogy az alatt a királynál eljárassanak. Liszkay 133. és 135/1.¹⁸ 3. sz. dokumentum.
5. A vármegye ezt tudomásul vévén 1719. január 2-án jelentést küld a kancelláriára.¹⁹
6. 1719. január elején²⁰ a pápai reformátusok a királyhoz folyamodnak,

¹⁵ TÓTH E. 120-125.

¹⁶ TÓTH E. 125-126. TRÓCSÁNYI 54.

¹⁷ TÓTH E. 126-127.

¹⁸ A regesztakötet nem említi, hogy a 135. sz. irat is tartalmazza a 133-at.

¹⁹ Eöry kézírata (lásd 1. sz. dokumentum) 4. TÓTH E. 128.

²⁰ A 4. sz. dokumentum adatainak megjegyzésében szereplő bevezető szöveg szerint az irat 1720. januárjában kelt. A dokumentum szövegkiadója, Lampe, nem tudni, honnan véve, az irat végén a következő dátumot hozza: *Datum in oppido Papa anno 1719. die 16. Februarii*, vagyis Kelt Pápa mezővárosban, az

kifejtve, hogy vallásgyakorlatuk alapja nem a végvári állapot, hanem az országgyűlési végzések. A vallásügyi bizottság előtt szeretnék igazukat bizonyítani. Liszkay 135/2. 4. sz. dokumentum. Mindehhez mellékletként egy terjedelmes iratot is beadnak, mely az Esterházyak érveit pontról pontra cáfolja. Liszkay 134. 5. sz. dokumentum. Ez a cáfolat valószínűleg Kenessey István műve.²¹

7. Ugyanekkor a kancelláriához is kérvényt adnak be, ahol a fő érv az, hogy vallásgyakorlatuk régebbi, mint ahogy az Esterházyak Pápa földesurai lettek.²² Valószínűleg ez lehetett a Liszkay 140. sz. alatt közölt, 1719-re datált, de ma sajnos lappangó irat. Talán ehhez is mellékelték a terjedelmes cáfolatot.
8. 1719. március 21. A kancellária leirata Veszprém vármegyéhez. Ez az okmány már a következő közleményben fog szerepelni, ott folytatom a dokumentumok kronológiájának sorát is.

Mindezek foglalataként Eöry János kéziratának a korszakra vonatkozó részeit is közlöm, a mostani szakaszt 1. sz. dokumentumként, a második közleménybelit pedig majd a 6. sz. alatt.

Mielőtt a forrásközlés következne, pár szó erejéig szólni kell azokról a törvénycikkekről és királyi rendeletekről, amelyek kapcsán az érvek és ellenérvek összecsapnak, hogy első olvasásra is érthető legyen a vita lényege.

A fő hivatkozási alap mindkét oldalon az 1681. évi 25. és 26. törvénycikk. Az előző, hivatkozva az 1606. bécsi béke 1. cikkelyére, ennek alapján az 1608. koronázás előtti törvények 1. cikkelyére, kimondja, hogy „... religionis exercitium ... omnibus et ubique per regnum (salvo tamen jure dominorum terrestrium) ... liberum permittitur.”, vagyis megengedjük, hogy a vallásgyakorlat mindenkinek és mindenütt az országban szabad legyen, azonban úgy, hogy a földesurak jogai érvényben maradjanak.²³ A „mindenkinek és mindenütt” meglehetősen általános kifejezés, amit a hivatkozott helyek részletesebben kifejtenek. Az 1606-os bécsi béke szövege szerint ez a Magyarország határain belüli karokra és rendekre, vagyis a mánásokra és nemesekre, a szabad királyi városokra és a végvári katonákra vonatkozik²⁴, ezt a felsorolást pedig az 1608. koronázás

1719. évben, február 16. napján. Eöry János kurátor kézírata szerint viszont a 3. sz. dokumentumra vonatkozó megjegyzés így folytatódik: (A respirium megengetődött, es a' Nagyságos Vármegye ezen feleleit a Pápaiaknak anno 1719. die 2^a Januarii ő fölségének repraesentálta.) A' Pápai Reformatusok pedig aláztat Instantiajokat ezen esztendőben Januarius Holnapban be adtak ő fölségének ... (Lásd: 1. sz. dokumentum.) A többi irat kiadási dátuma alapján ennek az adatnak a hitelessége a legvalószínűbb.

²¹ TÓTH E. 129.

²² TÓTH E. 129. TRÓCSÁNYI 54.

²³ 1681:25. tc. 1.§. Az 1657–1740. évi törvénycikk. Ford. Tóth Lőrinc, jegyz. Márkus Dezső. Bp., 1900. 284–285. Magyar Törvénytár (Corpus Juris Hungarici) 1000–1895. Szerk Márkus Dezső. A fordítás az enyém.

²⁴ 1606. bécsi béke 1. cikkely 1. §. Az 1526–1608. évi törvénycikk. Ford. Kolosváry Sándor, Óváry Kelemen, jegyz. Márkus Dezső. Bp., 1899. 960–961. Magyar Törvénytár (Corpus Juris Hungarici) 1000–1895. Szerk. Márkus Dezső.

előtti törvények a mezővárosokkal és falvakkal is kiegészítik²⁵. Ugyanakkor a szűkítő kitétel (*a földesurak jogai fenntartásával*) olyan formula, ami igen homályos, és sokféleképpen értelmezhető kifejezés, amibe bármi belemagyarázható, még a híres *cuius regio, eius religio* alapelv is, vagyis az, hogy a földesúr szabja meg a birtokán élő jobbágyok vallását. Érthető módon az *omnibus et ubique per regnum* formulára a vita során a reformátusok, a *salvo jure dominorum terrestrium* kifejezésre pedig az Esterházyak hivatkoznak szüntelenül.

A 26. törvénycikk arról rendelkezett, hogy az evangélikusok és reformátusok által épített, majd tőlük elvett, de a katolikusok által még fel nem szentelt templomokat biztosok útján nekik vissza kell adni, a király pedig a törvénycikkbe belefoglalt, becikkelyezett, vagyis artikuláris helyeket nevez meg, ahol a biztosok helyet jelölnek ki templomok, iskolák és paplakok építésére. Ezeket a helyeket a törvény fel is sorolja, a reformátusok részére többek között azt mondja ki, hogy *In aliis vero comitatibus, veluti in Szaladiensi, Veszprimiensi, Jaurinensi... siquidem de praesenti essent in actuali usu omnium fere templorum ibidem habitorum, ideo eadem pro actualibus eorundem possessoribus usuanda relicta sunt. (...) Praeterea in confinibus regni, et quidem... in generalatu Jaurinensi: in Tihany, Váson, Pápa, Veszprim, Jaurini et Comaromii.*", vagyis Más vármegyékben pedig, úgymint Zala, Veszprém, Győr ... vármegyében, minthogy jelenleg csaknem minden ott lévő templomoknak tényleges használatában vannak, azért ezek jelenlegi birtokosaik használatában maradnak. (...) Ezenkívül az ország vég helyein, mégpedig... a győri főkapitányságban: Tihanyban, Vázsonyban, Pápán, Veszprémben és Komáromban [ugyanígy legyen].²⁶ A pápai reformátusok érvelésében központi szerepet játszik mind a Veszprém vármegyére való hivatkozás, mind az a tény, hogy a győri főkapitányságon belül végvárként név szerint Pápa is meg van említve. Az Esterházyak viszont az utóbbira mutatnak rá szívesen, hangsúlyozva, hogy Pápa már nem végvár többé, így az ezen a címen járó szabad vallásgyakorlat többé nem aktuális. Tény, hogy a haditanács 1699-ben elrendelte a végvárak lebontását, és azon helyeket megfosztotta végvári jellegétől, ahol korábban a végvárak álltak. Erre a sorsra jutott Pápa is, ahol többszöri nekifutás után 1702-ben álltak neki a vár lebontásának.²⁷

A következő sűrűn emlegetett hivatkozási alap az 1687. évi 21. törvénycikk. A protestáns rendek ezen az országgyűlésen felsorolták összes panaszukat és sérelmüket, melyek szerintük az 1681. évi vallásügyi törvények be nem tartásából fakadtak²⁸. Ezt az uralkodó nehezményezte, amint az 1687:21. törvénycikk bevezető mondatából is kitűnik, mindazonáltal újra megerősítette az 1681. évi 25. és 26. törvénycikket, bár hangsúlyozta, hogy mindez az ő királyi kegyéből és jóságából (*ex gratia et clementia sua*) történik az ország békéjének megőrzése érdekében, ami azt sugallta, hogy a val-

²⁵ 1608. koronázás előtti törvények 1. cikkely, 1. §. Az 1608–1657. évi törvénycikkek. Ford. Kolosváry Sándor, Óváry Kelemen, jegyz. Márkus Dezső. Bp., 1900. 8–9. Magyar Törvénytár (Corpus Juris Hungarici) 1000–1895. Szerk. Márkus Dezső.

²⁶ 1681:26. tc. bev., 1, 12–14.§. Az 1657–1740. évi törvénycikkek. Ford. Tóth Lőrinc, jegyz. Márkus Dezső. Bp., 1900. 286–287. Magyar Törvénytár (Corpus Juris Hungarici) 1000–1895. Szerk. Márkus Dezső. A fordítás az enyém.

²⁷ TÓTH E. 104–105.

²⁸ THURY II. 250–251.

lásügyi kérdések egyedül a király kegyelmétől, s nem az országgyűlési végzésektől függenek. A törvény szövegében szerepelt egy olyan szó is (*Sua Majestas sacratissima ... praecitato articulos adhuc ratos fore benignissime resolvisset*, vagyis Ő legszentségesebb Felsége ... legkegyelmesebben elhatározta, hogy az előbb idézett [ti. az 1681:25. és 26.] törvénycikkek még érvényben maradjanak.), mely még inkább a vallásügyi törvények időleges érvényét volt hivatott aláhúzni.²⁹

Ezt a törekvést szolgálta az 1691. április 2-án kiadott Lipót-féle törvényt magyarázat (Explanatio Leopoldina), mely az 1687. évi 21. törvénycikknek egy igen szűk keretű értelmezést adott. Eszerint az artikuláris helyeken mindkét protestáns felekezet lelkészei szabadon működhetnek, de máshová lelkipásztori tevékenységet végezni, így kereszteni és temetni sem mehetnek. A nem artikuláris helyeken lakó protestánsok elmehetnek egyházi szertartásokat végezteni az artikuláris helyek lelkészeihez, de a stólat az illetékes katolikus plébánosnak kell megfizetniük. Protestáns földesurak építhetnek családjuk számára imaházakat, de jobbágyaik oda nem járhatnak.³⁰

Lipót többi vallásügyi rendelete is a szűkítést szolgálta. 1701. április 9-én például a protestáns vallásgyakorlatot csak azon országrészek számára engedélyezte, amelyek 1681-ben a király tényleges hatalma alatt álltak, így a töröktől visszafoglalt részeket ettől a jogtól megfosztotta.³¹ Nem célunk most az összes királyi rendelet végigkísérése, tény az, hogy az ezekből fakadó elkeseredés is hozzájárult a Rákóczi-szabadságharc kitöréséhez.

A szabadságharc valláspolitikájának áttekintését mellőzve ugorjunk rögtön a felkelést lezáró szatmári békére. Ennek vallásügyi pontja kimondta, hogy a király megtartja az eddigi vallásügyi törvényeket, és biztosítja Magyarországon és Erdélyben is a protestánsok szabad vallásgyakorlatát. Az esetleges vallásügyi sérelmeket a király vagy az országgyűlés elé lehet terjeszteni.³² Ez biztató kezdet volt, főleg miután 1712. március 30-án III. Károly is megerősítette. Ugyanígy biztatónak indult az 1712. április 3-ra összehívott országgyűlés is, miután III. Károly július 11-i leiratában azt ígérte, hogy az 1681. és 1687. évi vallásügyi törvényeket meg fogja tartani, a sérelmek megvizsgálására pedig bizottságot fog kiküldeni. Az országgyűlést azonban a pestis miatt ideiglenesen fel kellett oszlatni, s mikor 1714. szeptember 8-án összeült, már merőben más légkörben kezdték tárgyalni a vallásügyi kérdéseket. Addigra ugyanis, 1714. április 28-án kelt rendeletében az uralkodó figyelmeztette a protestánsokat, hogy tartsák be az 1681. és 1687. évi vallásügyi törvényeket és az azt értelmező királyi rendeleteket (így az 1691-es Explanatio Leopoldinát) is. Ez konkrétan azt jelentette a rendelet szerint, hogy a lelkészek csak az artikuláris helyeken végezhetnek isten-

²⁹ 1687:21. tc. Az 1657–1740. évi törvénycikkek. Ford. Tóth Lőrinc, jegyz. Márkus Dezső. Bp., 1900. 348–351. Magyar Törvénytár (Corpus Juris Hungarici) 1000–1895. Szerk Márkus Dezső. A fordító az *adhuc* szót *ezenül is*-sel fordítja, ez azonban nem helyes. Hogy az *adhuc* ezután is mennyi vitára adott okot, arra nézve lásd: MÁLYUSZ Elemér: A türelmi rendelet. II. József és a magyar protestantizmus. Bp., 1939. 7–8.

³⁰ THURY II. 256. ZSILINSZKY Mihály: A magyar országgyűlések vallásügyi tárgyalásai a reformációtól kezdve. I–IV. Bp., 1880–1897. (továbbiakban: ZSILINSZKY) IV. 120–122.

³¹ THURY II. 265. ZSILINSZKY IV. 122–123.

³² BÁNKÜTI Imre: A szatmári béke. Bp., 1981. 114.

tiszteletet, a földesuraknak csak magán vallásgyakorlatuk lehet, új iskolákat nem nyithatnak, a katolikus ünnepeket tartsák meg, a katolikus plébánosoknak pedig a stólát fizessék meg.³³ Ezzel voltaképpen a Rákóczi-szabadságharc összes vívmányát érvénytelenítette.

Ilyen háttérrel születtek meg végül azok a vallásügyi törvények, az 1715. évi 30. (és 31.) törvénycikk, melyekre, helyesebben közülük az elsőre szintén sűrűn hivatkoznak közölt okmányaink. A 30. törvénycikk — újfent királyi kegyből és újfent még — megújítja és megerősíti az 1681. évi 25–26. és az 1687. évi 21. törvénycikket „*ekkorig kifejtett valódi értelmükben*” (*in genuino sensu hactenus declarato*), vagyis, ahogy később az 1. §. kifejti, *secundum explanationes regias*, vagyis a királyi magyarázatok szerint kell ezeket betartani. Királyi és országos biztosokat jelöl ki név szerint, akik feladata lesz a vallásügyi sérelmek összeírása és orvoslása, ezek határozata ellen a protestánsok csak egyenként és egyedül a királyhoz fellebbezhetnek. A 31. törvénycikk emellett eltiltotta a protestánsokat mindennemű zsinat vagy egyéb gyűlés tartásától, ami szervezkedésüket akarta ellehetetleníteni.³⁴

A királyi biztosok működésbe lépése hosszú évekig késett, csak a pápaiak küzdelmének zajlása közben, 1720-ban kezdenek Pápán és környékén vizsgálatokat folytatni, és 1721. március 15-én ültek először össze vallásügyi bizottságként Pesten.³⁵ Így a 4. és 5. sz. dokumentum a protestáns fél bizakodásáról tanúskodik a bizottság munkáját illetően: abban reménykednek, hogy tevékenysége majd tisztázza az értelmezési problémákat, és helyreállítja vallásgyakorlatukat. Hogy ez a reménység mennyiben vált be, a következő közlemény fejleményei fogják megmutatni.

Ezek után lássuk a dokumentumokat!

1.

Eöry János feljegyzése az 1718–20. évek történetéről I.

Eredeti: A Pápai Evangelico Reformata Helvetica confession lévő Ecclesianak rövid Historiaja es sok féle fatumai címet viselő 31 oldalas füzet (későbbi kéz által feltüntetve: Eöry János kurátor kézírata).

Lelőhely: DREL, Pápai református egyházközség iratai. 62.e. (régembi, kéziratári jelzete: O. 788.) Az alább közölt rész a 3-5. oldalakon található.

Kiadás, regeszta: —

[...] Ezen épületekbe a közönséges Isteni Tisztelet vagyis Publicum Religionis exercitium³⁶ békességesen gyakoroltatott egész 1718^{dik} esztendeig: ekkor osztán az Irigység ismet fel tamadott, és az artatlan Reformata Religionak³⁷ üldözésere föl keltek Méltóságos Gróf Eszterhazy Ferencz es Eszterhazy Josef mint Papai földes urak,

³³ THURY II. 323.

³⁴ 1715:30-31. tc. Az 1657–1740. évi törvénycikkek. Ford. Tóth Lőrinc, jegyz. Márkus Dezső. Bp., 1900. 462-465. Magyar Törvénytar (Corpus Juris Hungarici) 1000–1895. Szerk. Márkus Dezső.

³⁵ THURY II. 328-329. TÓTH E. 140. TRÓCSÁNYI 45.

³⁶ publicum religionis exercitium (latin) = nyilvános vallásgyakorlat

³⁷ reformata religio (latin) = református vallás

Instantiát³⁸ adtak fölséges Királyunknak, Nagy Emlékeztető VI. Károly Császárnak. Melyben exponállyak³⁹, hogy az 25^{dik} és 26^{dik} articulussokban⁴⁰ anni 1681.⁴¹ csupan csak azért engettett meg Pápán a' Religionak exercitiuma, mivel Pápa varosa Confinium⁴² volt, es Confinarius Katonak⁴³ laktak benne, a' Confinium pedig cessalt⁴⁴, és így az Exercitiumnak is cessalni kel. Melly Instantiara die 5ta novembris 1718.⁴⁵ 46-Parancsolat adatott ki ő fölsége által, hogy a' Predikátorok es Oskolai Rectorok⁴⁷ a' Religionak közönseges exercitiumatul meg szűnnyenek, és hanem ha magános életet élni akarnak, más articularis Helyekre⁴⁸ vegyék lakásokat, a' Pápai lakosok pedig akar minémű állapotuk legyenek, az Instans⁴⁹ Grofoknak mint földes Uraknak, a' Templomot, Parochiat⁵⁰ es Oskolákat kulcsokkal együtt resignálják⁵¹.⁴⁶

Ezen Parancsolat a' Nemes Vármegyének Particularis Gyűlésen⁵² 28. Decembris⁵³ 1718. Publicáltotván⁵⁴, a' Nemes Varmegye a' Parancsolat szerént admone-alta⁵⁵ es Inhibialta⁵⁶ a' Pápaiakat. ⁵⁷Melyre Írásba feleltek a' Nemes Varmegyének:

1° hogy ő fölsége meg csak egyik felet ugymint az Actor⁵⁸ halgatta meg, mint leg főb Igaz Biro minket is meg fog halgatni.

2° A' mi Eleink nem csak katonakból, hanem Nemessekből, és más sok rendbéli Emberekből álván, harmadik seculumtól⁵⁹ Magyar országba be jött Reformatiotul fogva, minek előtte Eszterházi familia Pápán birt volna, Religiojanak közönseges Publicum Exercitiumába volt, sok rendbéli Diaetakon⁶⁰ articulariter⁶¹ is Confirmaltot⁶², mind azon által, hogy valamivel ne vadoltassunk, homagialis Obligati-onk⁶³ szerent a' közönseges exercitiumtul ha kentelenítettünk el allani, Installunk⁶⁴

³⁸ instantia (latin) = folyamodvány, kérvény

³⁹ exponere (latin) = előadni

⁴⁰ articulus (latin) = törvénycikk

⁴¹ anni 1681. (latin) = az 1681. évnél a ... (birtokos eset)

⁴² confinium (latin) = határvidék, véghely

⁴³ confiniarius katona (latinból) = határőr, végvári katona

⁴⁴ cessare (latin) = megszűnni

⁴⁵ die quinta [mensis] Novembris 1718. (latin) = 1718. november hónap 5. napján

⁴⁶ Ez a 2. sz. alatt közölt dokumentum

⁴⁷ rector (latin) = igazgató

⁴⁸ articularis hely (latinból) = becikkelyezett hely. Azon helységek, melyek az 1681. évi 26. tc. 1-18. §-aiban vannak felsorolva, ezekben szabad a protestánsok nyilvános vallásgyakorlata.

⁴⁹ instans (latin) = kérelmező

⁵⁰ parochia (latin) = paplak

⁵¹ resignare (latin) = átadni, visszaadni

⁵² particularis gyűlés (latinból) = részleges gyűlés

⁵³ [die] vicesima octava [mensis] Decembris (latin) = December hónap 28. napján

⁵⁴ publicare (latin) = kihirdetni, közzismertté tenni

⁵⁵ admonere (latin) = figyelmeztetni

⁵⁶ inhibere (latin) = eltiltani

⁵⁷⁻⁵⁸ Az itt említett, még aznap, 1718. november 28-án kelt felelet a 3. sz. alatt közölt dokumentum.

⁵⁸ actor (latin) = felperes

⁵⁹ saeculum (latin) = évszázad

⁶⁰ diaeta (latin) = országgyűlés

⁶¹ articulariter (latin) = törvénycikk útján

⁶² confirmare = megerősíteni

⁶³ homagialis obligatio (latin) = alattvalói köteleességtudat, kötelezettség

⁶⁴ instare (latin) = (itt:) folyamodni, kérni

a' Nemes Vármegyénél, hogy addig is, míg alazatos recursusunkat⁶⁵ ő fölségének meg tesszük, egy kevés ideig tarto respiriumot⁶⁶ engedjen.⁻⁵⁷

A' respirium meg engetődött, es a' Nemes Vármegye ezen feleletit a' Pápaiaknak anno 1719. Die 2^a Januarii⁶⁷ ő fölségének repraesentalta⁶⁸. A Papai reformatusok pedig alazatos Instantiajokat ezen esztendőben Januarius Holnapban be adtak eő fölségének,⁶⁹ melyben exponalyak, hogy Reformatiotul fogva ab anno videlicet 1526.⁷⁰ Szabad Isteni Tisztelettyek volt, most pedig a' Grofok őket meg sem halgtván a' közönseges Imadkozásoktól, melyekben ő fölségeért is minden nap könyörögni szoktak, föl függesztették, holot pedig a' Grofok expositioja⁷¹ nem ál meg, mivel az 26^{dik} articulusban anno 1681.⁷² Pápán nem a' Presidiarius katonak⁷³ kedvéért engettet meg az exercitium, mert az előbbi 25. articulusban anni eiusdem⁷⁴ mar mindenűt az egész országban, es így Pápán is az actuale exercitium⁷⁵ Confirmaltatott, Pápán pedig azon időben Szabad Publicum Exercitium volt. Könyörögnék pro sui in integrum repositione⁷⁶, annyival is inkább, mivel a' Grofok panasza az articularis Commisiora⁷⁷, mely articulo 30. 1715.⁷⁸ rendöltetett, tartozik.⁻⁶⁹

Késvén a' Királyi resolutio⁷⁹,⁸⁰ a' Cancellarianak ujra Instantiat adnak be a' Pápaiak ilyen értelemmel:

1° Jollehet Pápán a' Reformatiotul fogva Szabad Exercitium volt, meg is a' minapaban a' Grofok Eszterhazi Josef es Ferencz minden fundamentum⁸¹ nélkül valo Expositiojukra inturbaltattunk⁸² es prohibealtattunk⁸³.

2° Informatio⁸⁴ veget a' mar praemittaltakhoz⁸⁵ alazatosan hozza adjuk, hogy illy regi praescriptus usus⁸⁶, mely fölseges Királyi Diplomakkal⁸⁷ meg erősített, mi mellettünk elég legyen, meg Enyingi Török Balint Ur es Nyari Familia regi

⁶⁵ recursus (latin) = folyamodás

⁶⁶ respirium (latin) = haladék

⁶⁷ Anno 1719. Die secunda [mensis] Januarii (latin) = Az 1719. évben, január hónap 2. napján.

⁶⁸ repraesentare (latin) = előterjeszteni

⁶⁹⁻⁶⁹ Az itt említett, 1719. januárjában készült felterjesztés a 4. sz. alatt közölt dokumentum, ennek melléklete lehetett az 5. sz. dokumentum.

⁷⁰ ab anno videlicet 1526. (latin) = tudniillik az 1526. évtől kezdve.

⁷¹ expositio (latin) = előadás, magyarázat

⁷² anno 1681. (latin) = az 1681. évben

⁷³ praesidiarius katona (latinból) = határőr, végvári katona

⁷⁴ anni eiusdem (latin) = ugyanannak az évnek a ... (birtokos esetben)

⁷⁵ actuale exercitium (latin) = tényleges, valóságos gyakorlat

⁷⁶ Pro sui in integrum repositione (latin) = Önmaguk teljességgel történő visszahelyezése érdekében (ti. hogy visszakapják a szabad nyilvános vallásgyakorlatot).

⁷⁷ articularis commissio (latin) = törvénycikk [által felállított] bizottság

⁷⁸ articulo 30. [anni] 1715. (latin) = Az 1715. évi 30. törvénycikk által

⁷⁹ resolutio (latin) = határozat, rendelet

⁸⁰⁻⁸⁰ Az itt említett dokumentum másolata ma nem található a pápai egyházközség iratai között, valószínűleg azonos a Liskay-jegyzékben szereplő 140. számot viselő, de ma lappangó irattal.

⁸¹ fundamentum (latin) = alap

⁸² inturbare (latin) = megzavarni; inturbaltattunk = megzavartak minket

⁸³ prohibere (latin) = eltiltani

⁸⁴ informatio (latin) = értesítés, tudósítás

⁸⁵ praemittere (latin) = előrebecsítani, előbb említeni; praemittáltak = előbb említettek

⁸⁶ praescriptus usus (latin) = feljebb leírt szokás, gyakorlat

⁸⁷ diploma (görög eredetű latin) = oklevél

Idejében is itt viragzó Ecclesia⁸⁸ volt. Sőt Eszterhazi familiara jöven a' successio⁸⁹, meg Grof Eszterhazi Antal⁹⁰ is in anno 1703.⁹¹ maga actiojaban⁹², melyet Hevenyesi Itélő Mester Úr⁹³ előtt nemely Pápaiak ellen erigalt⁹⁴, a' mi Parochiankra s exercitiumunkra ki nem terjesztette.

3° A' Grof Urak ellenünk valo praetensioja⁹⁵ az articularis 30. 1715. Commissiora tartozik.

Könyörgünk nagy alazatossan ő fölsegenek, hogy a' be adott alazatos Instantiank szerent szabad religionk exercitiumaban, fundusink⁹⁶ Birasaban kegyelmessen meg tartani meltoztassek.⁻⁸⁰

Ezen Instantiara Anno 1719. Die 21. Martii⁹⁷ ilyen Parancsolatja érkezett a' Nemes Varmegyere a' Cancellarianak: [...]

⁸⁸ ecclesia (görög eredetű latin) = egyház, egyházközség

⁸⁹ successio (latin) = követés, leszármazás, utódlás

⁹⁰ Esterházy Antal gróf (1676–1722): A sokszor emlegetett József és Ferenc bátyja. 1693-tól királyi tanácsos, 1697-től kapitány, 1698-ban török fogságba esik, ahonnan az 1699-es karlócai béke után szabadul. 1700-tól alezredes, 1701–1702-ben a rajnai hadszíntéren szolgál. 1703–1709 között Komárom vármegye főispánja. 1703-ban ezredesi rangot kap, 1704-ben — testvéreivel ellentétben — átáll Rákóczihoz, generális lesz, 1705-től szenátor, 1706-tól pedig tábornagy, dunántúli főkapitány. 1711-ben az udvar elutasítja amnesztiakérelmét, így száműzetésbe kényszerül. Először Lengyelországba, majd Besszarábiába megy, végül 1721-ben Rodostóban Rákóczihoz társul. Egy évvel később hal meg száműzetésben. Magyar életrajzi lexikon. (Főszerk. Kenyeres Ágnes) I–III. Bp., 1967–1981. (továbbiakban: MÉL) I. 448.

⁹¹ in anno 1703. (latin) = az 1703. évben

⁹² actio (latin) = (itt:) perbeli kereset

⁹³ (Kishevesi) Hevenessy (Hevenyessy) János: Vas megyei kismemesi család sarja. 1695-ben a vármegyével történt megegyezés értelmében szécsényi kastélyában őrzik a vármegye foglyait. 1699-ben Vas vármegye alispánja, 1699–1704 között személyközi ítélőmester: BALOGH Gyula: Vas vármegye nemes családjai. Szombathely, 1901. 70–71. IVÁNYI Emma: Esterházy Pál nádor közigazgatási tevékenysége (1681–1713). Bp., 1991. (Magyar Országos Levéltár kiadványai III. Hatóság- és hivataltörténet 10.) 419–420. Az ítélőmesterek az ország rendes bírának segédei, jelen vannak az ítélőszéken, megfogalmazták az ítéletet, egyes időszakokban vidékre is kiszállnak önálló bíraskodást végezni. VINKLER János: A magyar igazságszolgáltatási szervezet és polgári peres eljárás a mohácsi vésztől 1848-ig. I–II. Pécs, 1927. II. 3–40. VARGA Endre–VERES Miklós: Bírósági levéltárak 1526–1869. Bp., 1989. (Magyar Országos Levéltár kiadványai I. Levéltári leltárak 6.) 193–203, 230–238.

⁹⁴ erigere (latin) = támasztani. Az itt említett esemény előzménye az volt, hogy Esterházy Antal gróf 1700. június 18-án elrendelte tisztartóinak birtokairól a protestáns prédikátorok elűzését. Ez akkor valami miatt elmaradt, de 1702. június 16-án a rokon Esterházy Pál nádor sürgette a pápai vallásgyakorlat megszüntetését, miután a végvárat már lebontották, és kéri Antalt, hogy e szellemben intézkedjék. A pápaiak ekkor földesurukhoz fordultak, és kifejtették később is hangoztatott érvüket, miszerint az 1681. évi törvények nem a végvári jelleg miatt engedték meg a vallásgyakorlatot, hanem azért, mert ez ott már előbb is fennállt. Antal gróf elfogadta érvelésüket, és Hevenessi előtt kijelentette, hogy korábbi rendelete a pápaiakra nem vonatkozik. TÓTH E. 105–106.

⁹⁵ praetensio (latin) = követelés

⁹⁶ fundus (latin) = telek

⁹⁷ Anno 1719. Die vicesima prima [mensis] Martii (latin) = Az 1719. évben, március hónap 21. napján. Az itt említett dokumentum a következő közleményben fog szerepelni 6. sz. alatt.

2.

1718. november 5.

VI. Károly német-római császár megszünteti a pápai református lakosok nyilvános vallásgyakorlatát.

Eredeti: lappang.*Fennmaradási forma:* közel egykorú egyszerű másolat, mellette magyar fordítás.*Lelőhely:* DREL, Pápai református egyházközség iratai. Liszkay-gyűjtemény, 132. sz. irat.*Kiadás:* LAMPE 522-524. A korabeli magyar fordítás részletei: Kis 59-60.*Regesza:* LISZKAY 58.CAROLUS, DEI gratia electus ...⁹⁸

Reverendi, honorabiles, spectabiles ac magnifici, egregii item et nobiles, fideles nobis dilecti!

Ex demissa fidelium nostrorum spectabilium et⁹⁹ magnificorum comitum Josephi senioris et Francisci junioris Eszterhási¹⁰⁰ de Galanta, illius quidem Comaromiensis¹⁰¹, istius vero Borsodiensis¹⁰² comitatum supremorum comitum, camerariorum et consiliariorum nostrorum repraesentatione¹⁰³ benigne informamur, quod tametsi quidem tenore articuli 26. anni 1681. publica eius temporis ratione ita tradente, reliqua inter loca confiniaria generalatui Jauriensi annexa in oppido etiam Papa comitatu Veszpremiensi¹⁰⁴ adjacente et jure haereditario ad praecattactos comites exponentes spectante liberum Helveticae confessionis exercitium ob rationem militiae praesidiariae nationalis ac tunc ibidem contra frequentiores jurati¹⁰⁵ Christiani¹⁰⁶ nominis¹⁰⁶ hostis Turcae excursiones pro securitate regni excubantis incolis Papensibus diaetaliter¹⁰⁷ concessum fuisset et admissum, nihilominus tamen, ex quo post foelicem¹⁰⁸ earundem regni partium occasione superioris adhuc belli Turcici factam recuperationem et jurati¹⁰⁵ Christiani nominis hostis profligationem memoratum oppidum Papa confinium esse desiisset, militiaeque praesidiaria, in cuius potissimum favorem et gratiam publicum idem¹⁰⁹ Helveticae confessionis exercitium toleratum fuisset, exinde alio translata vel caractere¹¹⁰ militari exuta extitisset, consequenterque ratione legis¹¹¹ in praecitato articulo 26. pro fundamento substrata ipso facto cessante, eiusdem quoque effectus,

⁹⁸ A szövegkiadás még hozzáteszi: Romanorum imperator, etc.⁹⁹ A szövegkiadásban: ac.¹⁰⁰ A szövegkiadásban: Esterhasi.¹⁰¹ A szövegkiadásban: Comaromiensis.¹⁰² A kéziratban hibásan: Barodiensis. A szövegkiadásban hibásan: Borsodiensis.¹⁰³ A szövegkiadásban: representatione.¹⁰⁴ A szövegkiadásban hibásan: Veszpremiensi.¹⁰⁵ A szövegkiadásban: juncti.¹⁰⁶ A szövegkiadásban: nominis Christiani.¹⁰⁷ A szövegkiadásban: dioetaliter.¹⁰⁸ A szövegkiadásban: felicem.¹⁰⁹ A szövegkiadásban: ibidem.¹¹⁰ A kéziratban: carrectere.¹¹¹ A szövegkiadásban ez a szó hiányzik.

exercitii nempe religionis¹¹² confessionis Helveticae admissio et continuatio cessare seu ad loca articularia remitti debuisset.

Quia vero demum subsecuti¹¹³ intestini motus, sub quibus eiusdem confessionis sequaces firmius se¹¹⁴ stabilivissent, genuinum praecitati articuli sensum per Caesareo-regiam eo¹¹⁵ tunc¹¹⁶ regnantem Majestatem vigore benignae resolutionis et explanationis declaratum debito effectui mancipandum praepedivissent, ac ex post benignae quoque patentes omnia etiam in puncto religionis in eum, in quo ante recenter sopitos motus fuerunt, statum reponi innuissent, hinc¹¹⁶ usque ad exitum tunc adhuc¹¹⁶ durantis, jam vero pridem¹¹⁷ finitae Diaetae effectuationem effectuatorum distulissent.

Cum autem tenore articuli 30. eiusdem novissimae Diaetae Poseniensis vigor interea emanatarum patentium cessasset, ipseque praecitatus articulus Augustanae et Helveticae confessionis hominibus respectu religionis ipsorum exercitii ad priores dumtaxat 1681.¹¹⁸ et¹¹⁸ 1687. annorum diaetales articulos confirmativos¹¹⁹ semet referret¹²⁰, ac circa eorundem genuinum sensum subsecutas¹²¹ regias explanationes et resolutiones observandas innueret, in comperto vero esset, ac ex ipso articulo 26. Diaetae Soproniensis evidenter constaret, in suprafato oppido Papa non aliter, quam in actuali eo tum confinio exercitium religionis admissum fuisse, cessanteque causa effectum quoque cessare debuisset; sed et tam modo citatus articulus, quam novissimae etiam Diaetae 30. jus dominorum terrestrium ubique salvum relinqueret.

Hinc demisse supplicatum extitit Majestati nostrae, quatenus ex dictamine et annuentia praecitatarum legum, regiarumque superinde explanationum et resolutionum praefatae Helveticae confessionis oratorium, parochiam et scholas, velut in fundo praetactorum comitum dominali erectas et hactenus tentas ab iisdem recipiendas, ministrisque et scholarum rectores ad loca articularia remittendos clementer committere et ordinare dignaremur.

Quorum nos demisso petito, tanto magis, quod idem in lege regni et benignis prioribus regiis resolutionibus¹²² et¹²² explanationibus fundatum esse dignoscamus, clementer annuentes, praeallegatis etiam¹²³ motivis et rationibus in benignam considerationem sumptis¹²⁴ vobis firmiter praecipientes committimus et mandamus, quatenus acceptis praesentibus ex primitus celebranda generali aut particulari congregatione vestra mentionatos Helveticae confessionis ministros et scholarum rectores in praetacto oppido Papa commorantes in verbo nostro regio, ut ab omni publico exercitio religionis suae ipso facto desistant, et nisi privatam vitam ducere

¹¹² A kéziratból ez a szó hiányzik.

¹¹³ A szövegkiadásban: subsequuti.

¹¹⁴ A szövegkiadásban ez a szó hiányzik.

¹¹⁵ A szövegkiadásban: ex tunc.

¹¹⁶⁻¹¹⁶ A kéziratban: usque exitum ad tunc adhuc.

¹¹⁷ A szövegkiadásban ez a szó hiányzik.

¹¹⁸ A kéziratban ez a két szó hiányzik. A szövegkiadásban helytelenül: 1661.

¹¹⁹ A kéziratban: confirmativis.

¹²⁰ A szövegkiadásban: referre.

¹²¹ A szövegkiadásban: subsequutas.

¹²² A szövegkiadásban ez a két szó hiányzik.

¹²³ A szövegkiadásban hiányzik.

¹²⁴ A szövegkiadásban: sumtis.

velint, ad alia articularia loca¹²⁵ semet conferant, incolas vero, cuiuscunque conditionis¹²⁶ fuerint¹²⁶, velut in fundo et territorio¹²⁷ praeattactorum¹²⁸ comitum proprietario residentes, ut ex post sublata eiusmodi exercitii libertate oratorium, parochiam et scholas cum resignatione clavium intra breve tempus eatenus peragendae admonitionis ipsis suprafatis dominis terrestribus assignent¹²⁹ et restituant, admonere facere, qui si benignae dispositioni et commissioni¹³⁰ nostrae debitum morem gesserint, bene¹³¹ quidem¹³¹; secus Majestatem nostram in¹³² praemissis¹³² genuine et fideliter, quatenus in¹³³ renitentes¹³³ et refractarios¹³⁴ debite¹³⁵ animadvertere possimus, informare noveritis, debeatique et teneamini, secus non facturi.

Gratia in reliquo nostra Caesareo-regia vobis benigne propensi manentes.

Datum in civitate nostra Vienna Austriae quinta¹³⁶ mensis Novembris anno¹³⁷ 1718¹³⁷.

CAROLUS manu¹³⁸ propria¹³⁸.

Comes Nicolaus Illyesházi¹³⁹ manu¹³⁸ propria¹³⁸.
Elias Vanyecz¹⁴⁰ manu¹³⁸ propria¹³⁸.

MAGYARUL

KÁROLY Romai Császár es Magyar Országi Király etc.

Tiszteletes, Tekintetes, Nagyságos és Nemes, nekünk kedves Hiveink, a mi Hiveinknek, Tekéntetes es Nagyságos Galanthai Eszterhazi öreg Joseff es Ifjabb Ferencz Groffoknak, amannak Komármí, ennek penig Borsod Vármegyéknek Fő Ispánnyanak, a mi Komornikainknak es Tanácsosainknak alazatos jelentesebül kegyessen tudossítatunk, hogy jollehet ugyan az 1681. Esztendőnek 26. Articulusának értelme szerint azon akkori időnek állapottya ugy javalván az Győri Generalissághoz tartozó több Veg helyek között Veszprem Vármegyében levő es örökösí jus szerint a meg említett Groffokat illető Pápa Városában is az Helvetica Confessionnak Szabados gyakorlása a Keresztén Névnek meg esküt Ellenségének a

¹²⁵ A szövegkiadásban hiányzik.

¹²⁶ A szövegkiadásban: fuerint conditionis.

¹²⁷ A kéziratban: terreno.

¹²⁸ A kéziratban és a szövegkiadásban egyaránt: praeattacto.

¹²⁹ A kéziratban: consignent.

¹³⁰ A kéziratban: communioni.

¹³¹ A szövegkiadásban ez a két szó hiányzik.

¹³² A szövegkiadásban ez a két szó hiányzik. A kéziratban hibásan: in praemissis.

¹³³ A szövegkiadásban: irreverentes.

¹³⁴ A szövegkiadásban: refractores.

¹³⁵ A szövegkiadásban hiányzik.

¹³⁶ A szövegkiadásban: die 5.

¹³⁷ A kéziratban ez a két szó hiányzik.

¹³⁸ A szövegkiadásban hiányzik.

¹³⁹ A szövegkiadásban: Illyeshasi.

¹⁴⁰ A szövegkiadásban: Vanyézi.

Törököknek gyakorta valo ki utese ellen az országnak bátorságáért vigyazo Magyar Nemzetesegbeli Praesidiumi Vitezlő Rendnek kedvéért a Pápai Lakosoknak Ország Gyülesenek vegezése szerint engettetett volna meg, mind azon által, miulta azon Ország reszeinek meg az elébbi Törökkel valo Hadakozásnak alkalmatosságával, kit boldog vissza nyeretetése és á Keresztyeni Nevnek meg esküt ellenségének, az Töröknek meg verettetése után az emlitet Pápa Varossa Végh hely lenni meg szüint volna, és Praesidiumbeli Vitezlő Rend, a kinek kedvéért fő képpen az Helvetica Vallásnak Gyakorlása el szenvedtetett, onnan másuva vitettetet avagy Vitezi állapottýából ki vetkeztetett volna, es következes keppen az elébb citáltatott 26. Articulusban fundamentomul tetetett Törvénynek oka valósággal meg szünven azonoknak Munkájának is, tudniillik a Helvetica Vallásnak Gyakorlása engedelmenek es tovább valo fen letelenek meg kellett volna szünni, avagy az Articularis Helyekre bocsáttatni.

Mivel pedig azután következett Ország belső Tamadása, a' mellyek alatt azon Vallásnak követői magokat erősebben meg állatták, az elebb citált Articulusnak az akkor országlo Császári .s. Királyi Felseg által ki adott Kegyelmes választetelnek es Magyarázatnak erejével meg világosított igaz értelmének tartozo illendő vegben viendő vitelet meg akadalyozták, es annak utána a Kegyelmes Patens Levelekis azt jelentetik, hogy minden dolgok a Vallásnak punctumában is azon állapotban tetesse nek, mellyben ez ujonnan le csendesítettett támodások előtt voltak, innen az meg akkor fen tarto, immár pedig regen elvegeztetett ország gyülesenek ki meneteleig a vegben viendő dolognak vegben vitelet el halasztották volna; minthogy pedig ezen utolso Posoni ország gyülesének 30dik Articulusának értelme szerint azon közben ki adott Patens Leveleknek ereje meg szüint, es azon elebb citált Articulus az Augustana es Helvetica Vallásu Embereknek az ő Religiojoknak gyakorlására nezve csak az elebbeni 1687dik Esztendőbeli ország gyülesi Articulusira vitetődik, meg erősítés képpen, es meg jelenti, hogy azonoknak igaz értelme körül az után következett Királyi Magyarazásoknak es Valaszteteleknek köl meg tartatni, nyilván vagy on pedig, es a Sopronyi ország gyülesének 26dik Articulusabulis világossan kitezik, hogy e fölyül nevezet Pápa Várossában nem máskeppen, hanem mind akkori valóságos Vegh helyben engettetett meg a Religionak gyakorlása, es hogy az szerző meg szünven a munkának is meg köllön szünni, de mind a mostan citált articulus, mind az utolso ország gyülesének 30dik Articulusa is a Földes Uraknak jussát mindenüt Épseghen hagyná.

Innen alazatossan supplikáltak a mi Felsegünknek, hogy az előtt citált Törvényeknek es azok irant valo Királyi Magyarazatoknak es választeteleknek Dictálásából es meg edgyezeséből a meg nevezet Helvetica Vallásnak Imadcságos házát, Parochiaját es Scholáját, mint az mellyek az Emlitet Groffoknak Uri Fundussában építették, es eddig tőlök bíráttattak, ez tőlök el vétetni, ez Praedikatorikat, Schola Mestereket az Articularis helyekre küldetni kegyelmessen parancsolni es rendelni meltoztatnánk, kiknek alázatos keresekre mi kegyelmessen hajolván annyivalis inkább, hogy ez ő kereseket az ország törvényében es az elebbeni Királyi Kegyelmes Valasztetelekben es magyarazatokban fundaltatnak lenni ismerjük, es ez elő számláltatott indito okokatis kegyelmes gondolatban vévén tinektek erőssen parancsolván hadgyuk es reátok bizzuk, hogy ez mi Levelünket veven az ti leg elsőben leendő lözönséges avagy magános gyülestekből a mi Királyi

Szavunkal meg inteni az említett Helvetica Vallásu egyházi szolgákat és Oskola Mestereket a meg nevezet Pápa Várossában lakozokat, hogy az ő Religiojoknak minden közönseges gyakorlásátul legottan valósággal meg szűnnyenek, és hogyha magános eletett elni nem akarnak, más articularis helyre vigyek magokat, az lakosokat pedig, akar minemű állapotbelieket, úgy mint a meg nevezet Groffoknak tulajdon saját Fundussán és Földén lakozokat, hogy ennek utána az ollyaten ő Vallási Gyakorlása el vetettven, az imadcságos hazokat, Parochiajokat és Oskolájokat azoknak Kulcsainak oda adásával edgyűt, ez irant vegben viendő meg inteseknek utána rövid idővel Magoknak az fellyül említett Földes Uraknak consignallyak, vissza bocsássák, akik, ha ez mi kegyelmes dispositionknak és Commissionknak tartozó keppen engedelmeskednek, jó ugyan; más különben a mi Felsegűnket az elő számlált dolgok irant volta keppen és hűsegesen tudositani tartozzatokos köteleztesse, hogy az engedetlენeket, az ellent állokat méltán meg büntessük, különben se cselekedgyetek.

Továbbá az mi Császári .s. Királyi Gratiánkkal kegyelmessen hozzátok hajlandok maradunk.

Költ az mi Betsi Városunkban Szent András Havának ötödik napjan 1718. Esztendőben.

CAROLUS VI. manu propria.

Groff Illyezházi Miklos manu propria.

Ványeczi Illes manu propria.

MAI MAGYAR FORDÍTÁS

KÁROLY, Isten kegyelméből a rómaiak... császára, stb.¹⁴¹

Szeretett főtisztelendő, tisztelendő, tekintetes és nagyságos, nemzeti és nemes híveink!

Híveink, a tekintetes és nagyságos Galántai Esterházy grófok, az idősebb József és a fiatalabb Ferenc, az előbbi Komárom, az utóbbi Borsod vármegye főispánja, kamarásaink és tanácsosaink¹⁴² alázatos előterjesztése révén kegyesen tudomásunkra jutott, hogy noha bizonyára az 1681. év 26. törvénycikkének tartalma annak a komoly közvélekedése által úgy adta hírül, hogy a győri főkapitánysághoz csatolt többi határvidéki helység között a Veszprém megyéhez tartozó, és öröklött jogon az előterjesztő fent említett grófokat illető Pápa mezővárosban is az akkor arrafelé a keresztény név esküdt ellensége, a török által végrehajtott igen gyakori betörésekkel szemben az ország biztonsága érdekében őrködő

¹⁴¹ VI. Károly német-római császár (1711–1740): megválasztják 1711. október 12-én, megkoronázzák Majna-Frankfurtban 1711. december 22-én. Meghal 1740. október 20-án Bécsben. Magyar királyként III. Károly (1711–1740). Megkoronázása: 1712. május 22., Pozsony.

¹⁴² Esterházy József gróf (1682–1748): 1708-tól királyi tanácsos, 1709-től Komárom megye főispánja, később, 1724-től a Hétszemélyes Tábla ülnöke, 1725 és 1730 közt a Helytartótanács tanácsosa, 1733–1741 között horvát-dalmát és szlavón bán, 1739-től lovassági tábornok, 1741-től haláláig pedig országbíró. A pápai uradalmat 1720-ban kapja meg. Esterházy Ferenc gróf (1683–1758): József öccse. 1704-től királyi ezredes, 1718-tól királyi kamarás és Borsod vármegye főispánja, 1727-től a Helytartótanács tanácsosa, királyi lovászmester, 1733-tól a Hétszemélyes Tábla ülnöke, 1741-től haláláig királyi tárnokmester. ESTERHÁZY János: Az Esterházy család és oldalágainak leírása. Bp., 1901. 153–159.

nemzeti védősereg miatt országgyűlési határozat engedélyezte és tette lehetővé a pápai lakosoknak a helvét hitvallás szabad gyakorlását, mindazonáltal, mivel a királyság ezen részeinek a törökkel vívott legutóbbi háború révén bekövetkezett sikeres visszafoglalása és a keresztény név esküdt ellenségének leverése után az említett Pápa mezővárosa megszűnt végvidéknek lenni, a végvári katonaság pedig, miután legfőképpen az ő kedvükért és javukra lett megtűrt a helvét hitvallás ezen nyilvános gyakorlása, onnan máshová lett vezényelve vagy katonai jellegétől meg lett fosztva, következésképpen, mivel a törvénynek a fentebb idézett 26. törvénycikkben alapként felhozott oka ténylegesen megszűnt, és így ugyanennek a hatása is, a helvét hitvallás vallásgyakorlatának az engedélye és folytatása is meg kell, hogy szűnjön, vagy az artikuláris helyekre kell, hogy visszaszoruljon.

Mivel pedig végül is a bekövetkező belső mozgalmak¹⁴³, melyek során ugyanezen hitvallás követői magukat még inkább megerősítették, megakadályozták, hogy a fentebb említett, és az akkor uralkodó császári és királyi felség által egy királyi rendelet és magyarázat¹⁴⁴ erejével kifejtett törvénycikk tisztességes tartalma kötelező érvényűvé váljon, és ezután egy kegyes királyi nyílt parancs a vallás tárgyában is mindent abba az állapotba rendelt visszahelyezni, amelyben a nemrég lecsillapított mozgolódások előtt volt¹⁴⁵, ezért a végrehajtandó dolgok végrehajtását az akkor még tartó, mostanra pedig már régen befejeződött országgyűlés végéig halasztotta.

Mivel pedig a legutóbbi pozsonyi országgyűlés 30. törvénycikkének tartalma alapján a közben kiadott nyílt parancsok érvényüket veszítették, és ugyanezen fent említett törvénycikk az ágostai és helvét hitvallású emberek részére vallásgyakorlatukat illetően csupán az 1681. és 1687. évek korábbi megerősítő törvénycikkeihez nyúl vissza, és ezeknek a tisztes tartalmát illetően úgy rendelkezett, hogy az azt követő királyi rendeleteket és magyarázatokat kell betartani, továbbá tudott dolog, és a soproni országgyűlés ama 26. törvénycikkből világosan kiderül, hogy a fent említett Pápa mezővárosban nem másért, csak akkor fennálló határvidék volta miatt lett megengedve a vallásgyakorlat, az ok megszűntével a következménynek is meg kellett szűnnie; mindazonáltal egyrészt az épp imént idézett törvénycikk, másrészt a legutóbbi országgyűlés 30. törvénycikke is mindenhol sértetlenül hagyta a földesurak jogát.

Ezért Felsőgúntól alázatosan kérvényezték, hogy a feljebb idézett törvények, azonfelül királyi magyarázatok és rendeletek rendelkezése és helybenhagyása szerint méltóztassunk meghagyni és megparancsolni, hogy az említett helvét hitvallású imaház, paplak és iskolák, mivel a fent említett grófok uradalmi telkén épültek és működtek eddig, legyenek tőlük visszavéve, továbbá a lelképászorok és az iskolamesterek az artikuláris helyekre legyenek visszarendelve.

Ezeknek az alázatos kérésével kegyesen egyetértve, annál inkább is, mivel felismertük, hogy ezek az ország törvényeire és a korábbi kegyes királyi rendeletekre és magyarázatokra vannak alapozva, a fentebb idézett okokat és indítékokat is kegyes figyelmünkbe véve nektek szigorúan meghagyva megparancsoljuk és elrendeljük, hogy miután megkaptátok ezt a jelen levelet, az első alkalommal tartandó általános vagy részleges gyűléseken az említett Pápa

¹⁴³ A Rákóczi-szabadságharc (1703–1711) eseményeire utal.

¹⁴⁴ Nyilván az I. Lipót által 1691. április 2-án kiadott törvényt magyarázatról van szó.

¹⁴⁵ Minden bizonnyal III. Károly 1712. július 11-ei leiratára gondol, mely az 1708. február 29-re meghirdetett, majd a pestis miatt június végén feloszlott, végül 1712. április 3-ra újra összehívott országgyűlés folyamán biztosította a protestánsokat arról, hogy be fogja tartani az 1681. és 1687. évi vallástörvényeket, sérelmeik orvoslására pedig bizottságot fog kiküldeni. A *litterae patentes* kifejezésnek csak többes számú alakja van, de jelentése egyes számú is lehet.

mezővárosban lakó helvét hitvallású lelkipásztorokat és iskolamestereket királyi szavunkkal figyelmeztessétek, hogy vallásuk minden nyilvános gyakorlatával hagyjanak fel, és – hacsak magános életet nem akarnak élni – költözzenek más artikuláris helyekre, a lakosokat pedig, bármilyen helyzetűek is, mivel az említett grófok saját telkén és területén tartózkodnak, [szintén szólítsátok fel,] hogy az illetén gyakorlat szabadságának ezutáni eltörlésével az imaházat, a paplakot és az iskolákat a kulcsok visszaszolgáltatásával együtt a figyelmeztetés megtörténte után rövid időn belül ezeknek a fent említett földesuraknak adják és juttassák vissza.

Ha ők kegyes rendeletünk és parancsunk iránt köteles engedelmességet tanúsítanak, jól van, máskülönben tudjátok, legyetek kötelesek és tartozzatok felségünket a fent említett dolgokkal kapcsolatban őszintén és hűségesen tájékoztatni, hogy az ellenszegülőket és engedetlenekeket megbüntethessük, másképp pedig ne cselekedjete.

A továbbiakban maradunk irántatok kegyesen császári és királyi kegyünk jóindulatával. Kelt az ausztriai Bécs városunkban, november hónap ötödik napján, az 1718. esztendőben.

KÁROLY saját kezűleg.

Illyésházi Miklós gróf saját kezűleg.¹⁴⁶
Vanyeczai Illés saját kezűleg.¹⁴⁷

3.

1718. december 28.

Pápa város református lakossága folyamodik Veszprém vármegyéhez, hogy mindaddig halassza a 2. sz. irat végrehajtását, míg indokaikat a királlyal nem ismertetik, és ő ezekre nem válaszol.

Eredeti: lappang.

Fennmaradási formái: A: közel egykorú egyszerű másolat, mellette magyar fordítás.

B: XIX. századi egyszerű másolat.

Lelőhely: A: DREL, Pápai református egyházközség iratai. Liszkay-gyűjtemény, 133. sz. irat.

B: DREL, Pápai református egyházközség iratai. Liszkay-gyűjtemény, 135. sz. irat.

Kiadás: —

Regesza: A: LISZKAY 58-59.

B: — (LISZKAY 59. nem említi, hogy ez az irat is itt megvan.)

Megjegyzés: B az irat előtt a következő bevezető szöveget közli: *Posteaquam in anno 1718. die 5^a mensis Novembris emanatum, inclytoque comitatui Veszprimiensi directum Suae Majestatis Caesareo-regiae mandatum sublationem Helveticae confessionis exercitii in oppido Papa, consequenterque occupationem oratorii, scholae et parochiae praecipiens publicatum fuisset, qualem nam replicam erga admonitionem vigore modo dicti mandati contra Helveticae¹⁴⁸ confessioni addictos peractam iidem dederint, erat tenoris sequentis.* **Magyar fordítása:** Miután

¹⁴⁶ Illésházy Miklós báró, majd 1678-tól gróf (1653–1723): Liptó és Trencsén vármegyék főispánja, 1706-tól haláláig magyar királyi főkancellár. MÉL I. 772.

¹⁴⁷ Vanyeczai Illés (Wanyéczy, Elias ?–1739): a Magyar Királyi Udvari Kancellária tisztviselője. 1701-től írnok és esküdt jegyző, 1715-től iratkiadó és fogalmazó, 1718. március 21-től, tehát az irat kiadásakor is titkár, 1722-től címzetes tanácsos. Magyar Királyi Udvari Kancellária, Index individuorum cancellariae. A 79. I. köt. W betű. Magyar Országos Levéltár, Budapest.

¹⁴⁸ Hibásan: Helvetica.

az Ő Császári és Királyi Felsége által az 1718. évben, november hónap ötödik napján kiadott, a tekintetes Veszprém vármegyének szóló parancslevél ki lett hirdetve, mely elrendelte Pápa mezővárosában a helvét hitvallás gyakorlatának eltörlését, ebből következően pedig az imaház, iskola és paplak lefoglalását, egy illetén, csupán az említett parancslevél erejével a helvét hitvallásnak elkötelezettek ellen szóló figyelmeztetéssel szemben előadott választ fogalmaztak meg ugyanezek, melynek tartalma a következő.

Benignum Sacratissimae Caesareo Regiae Majestatis inclyto comitatu Veszpremiensi sonans mandatum ex particulari eiusdem inclyti comitatus Veszpremiensis congregatione nobiscum¹⁴⁹ communicatum ea, qua par est, debita cum homagiali reverentia ac obedientia recipientes nomine communis Papensis Helveticae confessioni addictae demisse replicamus, si quidem Sacratissima Sua Majestas partis solum modo unius praetensae, scilicet actoreae, informationem ac expositionem ad huc exaudiverit, eandem altēfatam Sacratissimam Majestatem, ut omnium suorum fidelium regnicolarum, sic etiam nostrum dominum clementissimum, et communem supremum justitiarum judicem aequissimum, etiam virtute articuli 30. novissimae Diaetae Poseniensis, partis quoque alterius, nostram videlicet genuinam informationem, humillimamque instantiam pro innata sibi et solita clementia benigne exaudiat, et si quidem praedecessores nostri, iique non militaris dumtaxat, sed etiam nobilitaris ordinis imo cuiuscunque conditionis personae, ad huc tertio ab hinc saeculo et ab ipso in Hungariam introductae religionis Reformatae tempore, antequam illustrissima Familia Eszterhaziana et successive moderni illustrissimi domini comites exponentes dominium oppidi Papa adepti et consecuti fuissent, tam in oratorii, parochiarumque et scholarum nostrarum continua possessione, quam in libero religionis nostrae exercitio per plurimas Diaetas identidem articulariter confirmato, et consequenter privilegiato perstitissent, et nos quoque successive persisteremus, ulterius etiam eandem Suam Majestatem Sacratissimam eadem manutenturam firmissime speramus.

Et quamvis ad ulteriorem usque Sacratissimae Suae Majestatis benignam resolutionem in eo, quo hactenus semper¹⁵⁰ imperturbate perstitimus statu, ulterius quoque persistere cuperemus, interim tamen juxta exigentiam benigni Sacratissimae Suae Majestatis mandati et eatenus peractae inclyti comitatus judicariae admonitionis in¹⁵¹ demissam¹⁵¹ debitae nostrae homagialis obligationis et fidelitatis contestationem a publico religionis nostrae exercitio desistere necessitamur¹⁵², inclytum comitatum obnixē rogantes, quod¹⁵³ ad¹⁵³ demissam eamque lamentabilem nostram coram Sacratissima Sua Majestate, et in locis debitis repraesentandam in praemissis declarationem, superindeque¹⁵⁴ obtinendam clementissimam resolutionem et protectionem alicuius temporis respirium nobis indulgere haud dedignetur.

Actum Papae, die 28. Decembris, anno 1718.

¹⁴⁹ A hibásan beírja, majd zárójelbe teszi: homagiali.

¹⁵⁰ A hibásan super.

¹⁵¹ B ad monstrandum.

¹⁵² B necessitaremur.

¹⁵³ A quoad.

¹⁵⁴ B super indeque.

MAGYARUL

Császár – Koronás – Király Urunknak, ő Felségének Nemes Veszprem Vármegyére szóló es azon Nemes Veszprem Vármegyének Particularis Gyűléséből velünk közöltetett Kegyelmes Parancsolattyát illendő tartozó tisztelességgel és engedelmességgel vévén, az Papai Helvetica Confession lévő közönséges Gyülekezetnek nevével így valaszolunk: Minthogy ő Felsége még eddig egyedül csak az edgyik, ugymint az Felpörösi Félnek tudositást es jelentést halgatta meg, Ehezképest, hogy ő Felsége, amint minden igaz Hiveinek s Országá Lakosinak, úgy minékünk is Kegyelmes Urunk és közönséges igasságot szolgáltató igaz Fő Biránk, az nem régi Posonyi Ország Gyűlésének Harminczadik Articulusának ereje szerint is, a' másik Félnek is, tudniilik a' mi igasságos és valóságos Tudósításunkat és alázatos Supplicationkat a' maga természet szerint véle született és szokott kegyelmessége szerint kegyelmessen meg fogja halgatni; és mivelhogy a' mi régi Eleink, kik nem csak Vitézlő, hanem Nemesi Renden, sőt akarminemű karban levő személyek vóltanak, még ez előtt való harmadik seculumtul, és a' Reformata Vallásnak Magyar Országban való bé hozattatasának idejetül fogva, még minekelőtte a' Méltóságos Eszterhazi Familia és következőképpen a' mostani Méltóságos Urak Papa varasanak Urásagaban jutottak vólna, mind e' mi Imádcságunk Házának, Predikatori Házainknak és Oskoláknak szüntelen való birodalmában, mind penig a' mi Vallásunknak sok edgynéhány Ország Gyűlések Articulusi szerint meg erőssitetett és így privilegialtatott Szabados Gyakorlásában meg maradtanak, és következőképpen mi is mind eddig meg maradtunk; hogy ő Felsége tovább is mind azonokat meg tartya, erőssen reménlyük.

Es jóllehet ő Felségének tovább való Kegyelmes Válasz-tételeig azon állapotban, mellyben mind ekkoraig mindenkor haborgattatas nélkül meg maradtunk, tovább is meg maradni kívánnánk; mindazonáltal az ő Felsége Kegyelmes Parancsolattyának kívánsága és a' Nemes Vármegyének arra nézve végben vitt meg intése szerint a' mi tartozó köteleességünknek és Hűségünknek meg bizonyítására a' mi Vallásunknak közönséges gyakorlásatul meg szűnni kéntelenítettünk, a' Nemes Vármegyét igen szépen kérvén, hogy a' míg ő Felsége előtt és egyéb illendő Helyeken a' mi már fellyebb említett dolgainkat világossan meg jelentyük, és arra Kegyelmes Választ és Óltalmat veszünk, addig edgy valamelly ideig való pihenést nekünk engedni méltotassék.

Költ Pápan, die 28. Decembris, 1718.

MAI MAGYAR FORDÍTÁS

A Császári és Királyi Felsőnek a tekintetes Veszprém vármegyéhez szóló, és ugyanezen tekintetes Veszprém vármegye részleges gyűléséből velünk közölt kegyes parancslevelét azzal a köteles alattvalói tisztelettel és engedelmességgel vettük kézhez, mellyel illik, és a helvét hitvallásnak elkötelezett pápai közösség nevében alázattal azt valaszoljuk, nagyon reméljük, hogy mivel Ő Szentséges Felsője mindedig csupán az egyik folyamodó fél, tudniillik a felperes érvelését és magyarázatát halgatta meg, ugyanazon mélyen tisztelt Szentséges Felsője, aki mint minden országlakó hívének, ugyanúgy nekünk is legkegyelmesebb

urunk és legigazságosabb közös igazságszolgáltató legfőbb bíránk, a legutóbbi pozsonyi országgyűlés 30. törvénycikke érvénye folytán is a másik fél, tudniillik a mi igaz érvelésünket és igen alázatos folyamodásunkat is vele született és szokott kegyelméből kifolyólag kegyesen meg fogja hallgatni, és [azt is reméljük, hogy] mivel elődeink, akik nemcsak a katonai, hanem a nemesi rendből való, sőt, bármilyen más rangú személyek voltak, mostanra már harmadik évszázada, azaz a református vallás Magyarországra hozatalának az idejétől fogva, még mielőtt a méltóságos Esterházy család, és következésképpen a mostani méltóságos gróf urak mint előterjesztők Pápa mezővárosának birtoklását elnyerték és megszerezték volna, több országgyűlés által ismételt törvénycikkek révén megerősítve és ebből következően kiváltságokkal felruházva úgy az imaház, a papi épületek és iskoláink folytonos birtoklásában, mint vallásunk szabad gyakorlásában megmaradtak, és következésképpen mi is megmaradtunk, ugyanazon Ő Szentséges Felsége ezt továbbra is fenn fogja tartani.

Emellett bár arra vágyunk, hogy egészen Ő Szentséges Felsége későbbi kegyes rendeletéig továbbra is abban az állapotban maradjunk meg, amiben mostanáig mindig zavartalanul voltunk, mindazonáltal mégis arra kényszerülünk, hogy Ő Szentséges Felsége kegyes parancsának és a tekintetes vármegye ez ügyben tett bírósági megintésének kívánalma szerint illő alátvalói kötelességtudatunk és hűségünk alázatos tanúsításaképpen vallásunk szabad gyakorlásával felhagyjunk, állhatatosan kérvén a tekintetes vármegyét, hogy ne vonakodjon számunkra engedélyezni egy bizonyos ideig tartó halasztást, amíg a fentieket tartalmazó, alázatos és panaszos nyilatkozatunkat Ő Szentséges Felsége előtt, illetve különböző illetékes helyeken bemutatjuk, valamint ezután a legkegyesebb rendeletet és védlevelet elnyerjük.

Kelt Pápán, december 28. napján, az 1718. esztendőben.

4.

1719. január¹⁵⁵

Pápa város református lakossága folyamodik VI. Károly német-római császárhoz, hogy védje meg őket földesuraikkal, az Esterházyakkal szemben vallásuk szabad gyakorlásával kapcsolatban.

Eredeti: lappang.

Fennmaradási formája: XIX. századi egyszerű másolat.

Lelőhely: DREL, Pápai református egyházközség iratai. Liszkay-gyűjtemény, 135. sz. irat.

Kiadás: LAMPE 525. Korabeli magyar fordítás: KIS 60-61. (Az általa használt kézirat lappang. Míután ez a magyar szöveg elég pontatlan és nehezen követhető, közlöm ugyan, de új fordítást is készítettem.)

Regesztá: LISZKAY 59.

Megjegyzés: A kézirat a dokumentum előtt a következő bevezető szöveget közli: *Dato hocce responso inclutus comitatus contentabatur, et idem responsum anno 1719 Suae Majestati repraesentavit, ecclesia vero Papensis ad Eandem Regiam Majestatem humilime sequenti anno in Januario recurriendo contra expositionem suprafactorum comitum cum limpida contrarii remonstratione fecit repraesentationem sequentis argumenti.* **Magyar fordítása:** Ezzel a válaszadással a tekintetes vármegye elégedett volt, és ugyanezt a feleletet az 1719. évben Őfelségének előterjesztette, a pápai egyház pedig a következő évben¹⁵⁵ januárban Ő Királyi Felségéhez alázatosan folyamodván a fentebb említett grófok beadványával szemben az ellenfél világos kifogásaival előterjesztette a következő érvelést.

¹⁵⁵ A dátumra lásd a 20. jegyzetet.

Augustissime Imperator Rex Domine, Domine¹⁵⁶ naturaliter clementissime!

Amarissime conqueri¹⁵⁷ adigimur, quia nuperime domini comites Josephus et Franciscus Eszterhazi fratres nos, ministrosque nostros non citatos, nec auditos contra juris ordinem, sanctionesque Vestrae Majestatis suspendi fecerunt a publicis orationibus nostris pro incolumitate Majestatis Vestrae Sacratissimae ad Deum quotidie fusis, exercitioque religionis nostrae inde ab anno Domini 1526¹⁵⁸ in oppido Papa professae¹⁵⁹ per duo fere saecula ibidem continuo¹⁶⁰ ac tot diplomatibus regiis, comitisque etiam novissimis ratihabito¹⁶¹ cum ineffabili cordium nostrorum dolore et luctibus, oratoriumque insuper et scholam nostram territanter a nobis flagitant, idque in sacro Majestatis Vestrae verbo regio, sed sinistris ipsorum informationibus, ¹⁶¹uti hic ex demisse annexa sub A. limpidissima contrarii remonstracione nostra uberius patebit.¹⁶¹

Si quidem autem huiusmodi praetensiones juxta articulum 30. anni 1715. certe ad commissionem jam benigne ordinatam pertineant¹⁶², ideo supplicissime ad aras justitiae¹⁶³ atque¹⁶³ clementiae¹⁶³ Majestatis Vestrae Augustissimae provolvimur, obtestando per Deum, ut nos contra potentes protegere, laesos in integrum restituere, illos vero ad viam juris juxta dictum articulum 30. anni 1715. relegare clementissime¹⁶⁴ dignetur.

Pro qua gratia Deum jugiter orando profundissima cum submissione perseveramus

Sacratissimae Majestatis Vestrae humillimi ac fidelissimi subditi:

Universi nobiles in oppido Papa degentes, caeterique eiusdem incolae Helveticae confessionis a potiori praesidiarii condamnati Caesaris¹⁶⁵

MAGYARUL

Felséges Császár és Király nekünk természet szerint való Kegyelmes Urunk!

Keservesen panaszkodni kényszerítettünk. Mivel minap az József és Ferenc Esterházy grófok Atyafiak minket és a mi egyházi szolgálóinkat, kik sem citáltattunk, sem meg nem hallgattattunk, az igazságos Törvénynek rendi és a Felséged szent Végezései ellen, eltiltottak a mi Felséged szerencséjeért az Istenhez mindennap

¹⁵⁶ A szövegkiadásban itt még szerepel: nobis.

¹⁵⁷ A szövegkiadásban hibásan: conqueri.

¹⁵⁸ A szövegkiadásban: professo.

¹⁵⁹ A szövegkiadásban: continuatae.

¹⁶⁰ A szövegkiadásban: habitis.

¹⁶¹⁻¹⁶¹ A szövegkiadásban ez a szakasz hiányzik.

¹⁶² A szövegkiadásban: pertinent.

¹⁶³ A szövegkiadásban ez a három szó hiányzik.

¹⁶⁴ A szövegkiadásban: clementer.

¹⁶⁵ A szövegkiadásban: Caesaris.

nyújtott közönséges Imádságinktul és még az 1526. Esztendőtől fogva Pápa városában vallatott Religiónknak majd 200 Esztendők alatt ugyanott szüntelenül folyó Gyakorlásátul, a mely is ennyi sok királyi diplomákkal és Országi gyűlésekkel, az ujjabbival is, meg vagyon erősítette a mi sziveinknek kimondhatatlan fájdalomával és siralmával, annak felette a mi Imádságos Házunkat és Scholánkat is rettentéssel kívánják tőlünk, még pedig Felségednek Királyi Szent Szava és parancsolattja alatt, de az előbb információjokkal.

Minthogy pedig az illető Praetensiók, az 1715. esztendőnek 30 Articulusa szerint, bizonyos már előre elrendeltetett kegyelmes Commissióra tartoznak, a mint ezt bővebben és világosabban megmutatni készek vagyunk.

Annak okáért a Felséged Igasságának és Kegyelmeiségének oltárához aláztossan borulunk, kérvén (kényszerítvén) az Istenre, hogy minket a Hatalmasok ellen oltalmazni, megsértetésünkben helyben állítani, amazokat pedig a törvényes igazságnak utára, az 1715. esztendőnek most mondott 30 Articulusa szerint igazítani kegyelmesen méltóztassék.

Mely kegyelmességeért az Istent szüntelen imádván, mélységes alázatossággal maradunk

Felségednek alázatos és hűséges alattvalói:

Pápa Városában lakozó Helvetica
Confessiión levő Nemessek s egyéb Lakosok mind közönségesen, nagy részint néhai Császári Vitéz rendbeliek

MAI MAGYAR FORDÍTÁS

Legfelségeesebb Császár és Király Urunk, természet szerint való legkegyelmesebb urunk!

A legkésőbb panaszkodni kényszerülünk szívünk kimondhatatlan fájdalomával és gyászával, mert a minap Esterházy József és Ferenc gróf urak, akik testvérek, minket és lelkeszeinket beidézés és meghallgatás nélkül, a jogrend és Felséged szentesítése ellenére tiltottak nyilvános imádságainktól, melyeket naponta intéztünk Istenhez Szentséges Felséged egészségéért, továbbá az Úr 1526. esztendejétől fogva Pápa mezővárosában elismert vallásunk majdnem két évszázada ugyanott folyamatosan történő gyakorlásától, melyet oly sok királyi és országgyűlési okmány a legutóbb időben is megerősített, ezen felül az imaházat és iskolánkat fenyegetően követelik tőlünk, ezt [pedig] Felséged szent királyi szavára [hivatkozva], de hamis tájékoztatásuk alapján [teszik], ahogy ez részletesebben kiderül itt egy A. alatt alázatosan csatolt, az ellenfél igen világos kifogásait tartalmazó [mellékletből].¹⁶⁶

Mivel pedig az efféle előterjesztések az 1715:30. tc. szerint kétségkívül a már kegyesen [felállítani] rendelt bizottságra tartoznak, ezért odavetjük magunkat Legmagasztosabb Felségtek igazságosságának és kegyességének oltárához, esedezve az Istenre, hogy méltóztassék minket megvédeni a hatalmasokkal szemben, a sértetteket jogaikba visszahelyez-

¹⁶⁶ Ez lehet az 5. sz. dokumentum.

ni, őket pedig az említett 1715:30. tc. szerint a jogos útra visszairányítani.

Ezért a kegyért Istenhez alázatosan könyörögve a legmélyebb megalázkodással maradunk legszentebb Felségtek legalázatosabb és leghűségesebb hívei:

A Pápa mezővárosban lakó összes nemesek, és az ottani többi helvét hitvallású lakos, többnyire egykori császári őrkatonák.

5.

1718. vége – 1719. eleje
A 2. sz. irat tételes áfofolata.

Eredeti: lappang.

Fennmaradási formája: Két XIX. századi egyszerű másolat.

Lelőhely: A: DREL, Pápai református egyházközség iratai. Liszkay-gyűjtemény, 134. sz. irat.

B: DREK, Kézirattár, O. 1092/102. Ez a példány szakadozott, második fele hiányzik.

Kiadás: —

Regesztá: A: LISZKAY 59.

B: —

Megjegyzés: A 4. sz. irat kézírata a dokumentum előtti bevezető szövegben említ egy *Limpida contrarii remonstratio* címet viselő szerkesztményt, amelyre az iratban is történik utalás mint annak A. jelű melléklete. Ez a két másolati példányban is fennmaradt alábbi szöveg, melynek keletkezése eszerint a 3. és a 4. sz. irat dátuma közé tehető.

Informatio illustrissimorum¹⁶⁷ dominorum¹⁶⁷ comitum Josephi et Francisci Eszterhazy fratrum

Quod tametsi quidem tenore articuli 26. anni 1681. publica eius temporis ratione ita suadente¹⁶⁸ reliqua inter loca confiniaria generalatui Jaurinensi annexa in oppido etiam Papa comitatu¹⁶⁹ Veszpremiensi adjacente et jure haereditario ad praeattactos comites exponentes spectante liberum Helveticae confessionis exercitium ob rationem militiae praesidiariae nationalis attunc¹⁷⁰ ibidem contra frequentiores jurati Christiani nominis hostis Turcae excursiones pro securitate regni excubantis incolis Papensibus diaetaliter concessum fuisset et admissum.¹⁷¹

Limpida contrarii remonstratio et informatio nobilium, coeterorumque incolarum oppidi Papa Helveticae confessioni addictorum

Ad 1um

Ipsium assertionis ab adverso principium est evidentissime erroneum et nullum. Nam tenore citati articuli 26. anni 1681. religionis Helveticae confessionis liberum

¹⁶⁷ B dominorum illustrissimorum.

¹⁶⁸ A 2. sz. dokumentumban: tradente.

¹⁶⁹ B hibásan comitatum.

¹⁷⁰ A 2. sz. dokumentumban: ac tunc.

¹⁷¹ Az egész szakasz mellett a bal lapszálon: 1.

exercitium nobis, incolis Papensibus ob rationem militiae praesidiariae concessum nequaquam fuit. Libertas enim exercitii religionis articulo praecedente 25to eiusdem Diaetae omnibus et ubique per regnum admissa et ratihabita extitit, diuque antea, anno quippe 1681.¹⁷⁷ articulo diaetaliter stabilita jam fuerat. Palpabit autem quisquis legerit, sive titulum, sive tenorem eiusdem articuli 26., quod idem articulus de templorum et locorum pro iisdem aedificandis assignatione sonet, illoque fine Papa inter reliqua confinia denominata sit, et ibi quoque templum seu oratorium, tanquam attunc per nos actu possessum una cum parochia et scholis nobis permaneat.

Informatio illustrissimorum dominorum comitum Josephi et Francisci Eszterhasy fratrum

Nihilominus tamen, ex quo post felicem earundem regni partium occasione superioris adhuc belli Turcici factam recuperationem et jurati Christiani nominis hostis profligationem memoratum oppidum Papa confinium esse desiisset, militiaeque praesidiaria, in cuius potissimum¹⁷² favorem et gratiam publicum idem Helveticae confessionis exercitium toleratum¹⁷³ fuisset, exinde alio translata vel caractere¹⁷⁴ militari exuta extitisset, consequenterque¹⁷⁵ ratione legis in praecitato articulo 26. fundamento¹⁷⁶ substrata ipso facto cessante, eiusdem quoque effectus, exercitii nempe confessionis Helveticae admissio et continuatio cessare seu ad loca articularia remitti debuisset.

Limpida contrarii remonstratio

Ad 2^{dum} et 3^{tium}

Haec assertio dominorum comitum ipsamet est destructiva prioris, nam illic nihil aliud, quam ratio militiae praesidiariae, hic vero potissimum ea pro motivo diaetaliter concessae libertatis exercitii religionis nostrae adstruitur. Si ergo potissimum profecto non tantum, propriis etiam ab adverso confessatis. Unde si una legis ratio cessat, extantibus aliis quoque rationibus, non cessant omnes, neque per consequens effectus talismodi legis. Sed et alioquin ruente fundamento supraedificata quoque ruere oportet. Haec autem illatio trahitur per dominos comites ex primo illo asserto suo quasi Papensibus libertas exercitii religionis ob rationem praesidii fuerit concessa. At huius asserti nullitatem jam demonstravimus apodictice, siquidem nec praecise, nec potissimum ob rationem praesidii liberum religionis exercitium in articulo 25to anni 1681. sive nobis, sive ulli alii nominanter, sed omnibus et ubique per regnum restabilitum fuit. Ac insuper articulo citato 26to templum seu oratorium attunc per nos articulariter possessum nobis relictum et quidem triplici titulo, utpote tam in communi, quatenus in regno comprehensum sumus, §. Templa demum etc., quam et strictius et specialiter, quatenus in comitatu Veszprimiensi siti sumus, §. In aliis vero comitatibus veluti Szaladiensi, Vesz-

¹⁷² Az aláhúzott szó mellett a bal lapszélen: 2.

¹⁷³ A tolleratum.

¹⁷⁴ A carrectere.

¹⁷⁵ Az aláhúzott szó mellett a bal lapszélen: 3.

¹⁷⁶ A 2. sz. dokumentumban: pro fundamento.

primiensi etc., prout et specialissime ac individualiter inter confinia sub nomine Papa decretum et stabilitum fuit. Ita, ut si Papa vel si solo nomine communi regni, vel omnium regni comitatum, aut omnium et ubique per regnum generice comprehensa, et neque specialiter sub nomine comitatus Veszprimiensis inclusa, neque specialissime in serie confinium denominata esset, nonnisi actuale templi seu oratorii, scholaeque et parochiae possessionem, consequenterque exercitium religionis in anno 1681. habuisset (prout omnino habuisse extra controversiam¹⁷⁷ constat), tamen libertate¹⁷⁸ tam exercitii religionis, quam possessionis templorum, quemadmodum omnes alii, qui tunc per totum regnum in actuali eorum possessione fuerunt, gaudere deberent, quanto magis ergo? cum speciali denominatione quoque iterato ac tertiaro etiam ex superabundanti idem jus corroboratum fuerit.

Informatio illustrissimorum dominorum comitum Josephi et Francisci Eszterhasy fratrum

Quia vero demum subsecuti intestini motus (sub quibus eiusdem confessionis sequaces sese¹⁷⁹ firmitus¹⁷⁹ stabilivissent), genuinum praecitati articuli sensum per Caesareo-regiam eo tunc regnantem Majestatem vigore benignae resolutionis et explanationis declaratum debito effectui mancipandum praepedivissent. Ac exposit benignae quoque patentes omnia etiam in puncto religionis in eum, in quo ante recenter sopitos motus fuerunt, statum reponi innuissent. Hinc usque exitum attunc adhuc durantis, jam vero pridem finitae Diaetae effectuationem effectuatorum distulissent.¹⁸⁰

Limpida contrarii remonstratio

Ad 4um

Est etiam hic illatio ex illo jam everso dominorum comitum supposito Quasi oppido Papa non aliter, quam confinio fuerit exercitium religionis admissum deducta, sed luculentissime contrariis 25. et 26. articulis anni 1681. jam destructa et diruta, sed et aliunde praetensam ab adverso effectuationem praetensive effectuatorum in annis 1699, 1700, 1701, 1702, 1703. motus intestini, cum nulli istic fuerint, praepedire haud potuerint. Quod vero nos sub nuperis motibus in libertate religionis nosmet firmitus stabiliverimus, id doceri non potest, quin potius nulli alii stabilimento, quam quod ab anno 1608. diaetaliter jam toties concessum, ac novissime quoque Posonii confirmatum fuit, inhaeremus. Si enim templa seu oratoria pro exercitio religionis locis articulo 26. 1681. inter confinia recensitis non aliter, quam confiniis fuissent assignata vel relicta, eiusmodi loca jam in anno 1699. praesidiis exuta non fuissent, 16 annis postea, quippe anno 1715. in pari libero religionis exercitio, templorumque usu, quam cum actu confinia fuerint, per Diaetam denuo confirmata, atqui per renovationem articulorum 25. et 26. 1681. id omnino factum est. Ideo ex hoc etiam, quemadmodum et praecitati articuli 26. 1681. duobus paragraphis supra recensitis, utpote: In aliis vero comitatibus, velut in Szaladiensis, Veszprimiensis, etc., item

¹⁷⁷ B contraversiam.

¹⁷⁸ B *hibásan* liberate.

¹⁷⁹ A 2. sz. dokumentumban: firmitus se.

¹⁸⁰ Az egész szakasz mellett a bal lapszélén: 4.

Templa demum, in quorum actuali possessione de facto sunt, una cum parochiis et scholis iisdem relinquuntur, limpide cernitur oppido Papa, qua etiam oppido, videlicet loco in regno Hungariae ac specialiter in comitatu Veszprimiensi situato, et in actuali eorum possessione templi seu oratorii, scholae et parochiae suorum existenti, liberum religionis exercitium, templum cum scholis¹⁸¹ et¹⁸¹ parochia¹⁸¹ concessa fuisse.

Informatio illustrissimorum¹⁸² dominorum¹⁸² comitum Josephi et Francisci Eszterhasy fratrum

Cum autem tenore articuli 30mi eiusdem novissimae Diaetae Poseniensis vigor interea emanatarum patentium cessasset, ipseque praecitatus articulus Augustanae et Helveticae confessionis hominibus respectu religionis ipsorum exercitii ad priores dumtaxat 1681. et 1687. annorum diaetales articulos confirmative semet conferret¹⁸³, ac circa eorum genuinum sensum subsecutas regias explanationes ac¹⁸⁴ resolutiones observandas innueret. In comperto vero esset, ac ex ipso articulo 26. Diaetae Soproniensis evidenter constaret, in suprafato oppido Papa non aliter, quam in actuali eorum confinio exercitium religionis admissum fuisse.¹⁸⁵

Limpida¹⁸⁶ contrarii remonstratio et informatio nobilium coeterorum incolarum oppidi Papa Helveticae confessioni addictorum

Ad 5um

Utrum vigor praeemanatorum patentium regiarum benignissimarum per articulum 30mum novissimae Diaetae cessaverit, vel non ?, nos hic in quaestionem non sumimus, sed prout jam iterato declaravimus, articulis 25. et 26. anni 1681. etiam in novissima Diaeta Poseniensi diaetaliter renovatis et confirmatis innititur, qui religionis exercitium Omnibus et ubique per regnum liberum permittunt, ac respective in templorum usu ac possessione omnes, qui anno 1681. in actuali fuerunt, stabiliunt. Qua possessione et libertate sub gloriosissimo regimine Suae Majestatis Sacratissimae jam nunc privari Papensis, quibus tunc illa templi seu oratorii, parochiaeque et scholae possessio tot cumulatis nominibus, ex superabundanti pro fidelibus eorum servitiis et merito concessa fuit, deplorandum sane esset.

Ad 6um

Quod articulus 26. Diaetae Soproniensis non directe seu principaliter tractet de libertate exercitii religionis, sed de templorum aedificatione, palpabit quisquis, eum accurate legerit. Articulus autem 25. eiusdem Diaetae directe et specialiter super religionis exercitio Omnibus et ubique per regnum permissio¹⁸⁷ conditus Papae, nec qua oppidi, nec qua confinii, prouti nec ullius alius loci ullam certissimam mentionem facit.

¹⁸¹ B parochia et scholis.

¹⁸² B dominorum illustrissimorum.

¹⁸³ A 2. sz. dokumentumban: referret.

¹⁸⁴ B et.

¹⁸⁵ Itt tévedésből kimaradt a szövegrészek kiemelése, és a lap szélén feltüntetett 5. és 6. számok.

¹⁸⁶ Innen a B kézirat szakadozott és hiányos, ezért a szövegek közlés javarészt csak az A kézirat alapján.

¹⁸⁷ B hibásan promisso.

Informatio illustrissimorum dominorum comitum Josephi et Francisci Eszterhasy fratrum

Sed et tam modo citatus articulus, quam novissimae Diaetae 30. jus dominorum terrestrium ubique salvum relinqueret¹⁸⁸. Hinc demisse supplicatum extitit Majestati nostrae, quatenus ex dictamine et annuentia praecitatarum legum, regiarumque superinde explanationum et resolutionum praefatae Helveticae confessionis oratorium, parochiam et scholas, velut in fundo praecattactorum comitum domini erectas et hactenus tentas¹⁸⁹ ab iisdem recipiendas, ministrosque¹⁹⁰ et¹⁹⁰ scholarum¹⁹⁰ rectores ad loca articularia¹⁹¹ remittendos clementer committere et ordinare dignaremur.¹⁹²

Limpida contrarii remonstratio et informatio nobilium coeterorumque incolarum oppidi Papa Helveticae confessioni addictorum

Ad 7^{timum}

In quo non fit salvum jus dominorum comitum, qua dominorum terrestrium ? ex simplici eorum asserto intelligere non possumus, nam in eius detrimentum nihil quicquam per nos accidisse declarant, prouti haud dubie nec possunt. Quod autem clausula articularis Salvo jure dominorum terrestrium utriusque ex aequo deserviens, ad jus seu facultatem etiam turbandi seu immutandi religionis exercitium protendatur, neque ex ullis constitutionibus regni, neque ex declaratione commissionum articularium tam anno 1687., quam et anno 1715. diaetaliter in hoc negotio ordinarum appareret¹⁹³. Et cum aliunde quoque declaratio sive explanatio eiusdem juris dominorum terrestrium articulo 25. 1681. utriusque in salvo relictis, ad effectuationem articulorum anni 1681. et anni 1687. in negotio religionis conditorum aperte spectet, eadem autem commissio cum nondum instituta sit, quaestionemque hanc examinaverit, ideo antequam hoc per eandem commissionem regiam et regni examinetur¹⁹⁴, exque Sacratissimae Suae Majestatis benigna ratificatione complanetur, domini terrestres sive unius, sive alterius partis tam Catholici nimirum, quam Evangelici praetense illo jure occupationis templorum, parochiarum et scholarum, turbationisque exercitii religionis, nec magis professionis opificum mechanicae uti possent, verum ad¹⁹⁵ eventum¹⁹⁵ eiusdem commissionis praestolari debent juxta paragraphum eiusdem articuli 30mi anni 1715., ac si et in quantum medio tempore ineffectuati, vel per abusum et contraventiones ab utrinque violati essent, per regios et regni commissarios revideantur.

Ad 8^{tavum}

Videntur domini comites omnes fundos in oppido Papa jacentes esse suos fundos

¹⁸⁸ Az aláhíúzott szavak mellett a bal lapszélén: 7.

¹⁸⁹ Az aláhíúzott szavak mellett a bal lapszélén: 8.

¹⁹⁰ B ministros, scholarumque.

¹⁹¹ Az aláhíúzott szavak mellett a bal lapszélén: 9.

¹⁹² Innen a B kézirat végleg megszakad.

¹⁹³ A hibásan: appereret.

¹⁹⁴ A előtte zárójelbe téve: examinaverit.

¹⁹⁵ A hibásan: ab eventu.

dominales praetendere, sed aliter se res habet. Notorium enim est in eodem oppido varios dari fundos inscriptitios, liberos, impignoratos, collatos, perennialiter concambiatos et irredemptibiliter venditos, eosque adhuc ante captam per illustrissimam familiam comitum Eszterházy possessionem in oppido Papa in alios translatos, quin etiam curiales seu nobilitares, in quibus nullum penitus jus, nullaque juris et domini proprietatis dominis comitibus superest, cuiusmodi fundos juris sui dominalis, vel etiam in fundo suo dominali esse, respective domini comites asserere nequitiam possunt.

Ad 9^{num}

Est Papa indubie locus articularis, et quidem adeo articularis, ut magis articularis in regno reperiri vix possit. Quadruplici utpote nomine et titulo articularis 25. et 26. anni 1681. in hoc passu authorisatus¹⁹⁶, et quidem in articulo 26. paragrapho Templa demum, in quorum actuali possessione de facto sunt, Augustanae et Helveticae confessionis hominibus relinquuntur, quod ad omnes regni totius incolas dictae confessionis refertur; item paragrapho In aliis vero comitatibus, utpote Szaladiensis, Veszprimiensis, etc., quod de omnibus, qui in gremio comitatus Veszprimiensis specialiter anno 1681. in actuali usu et possessione templorum seu oratoriorum fuerunt, intelligitur. Porro paragrapho Praeterea in confiniis regni in Tihany, Vásony, Papa, quod specialissime ad oppidum Papa, qua etiam confinium attunc spectat, et exercitium religionis in omnibus his tribus paragraphis liberum declarat, imo corroborat. Ac pro quarto in articulo etiam proxime praecedente 25. eiusdem anni 1681. idem exercitium religionis Omnibus et ubique per regnum, ergo naturali, rectoque sensu etiam Papensibus liberum expresse indigitatur, unde ministri, rectorque nostri non tantum ad alia praetensa articularia (quanquam omnia et singula comitatus Veszprimiensis loca, ubi usus et possessio templorum anno 1681. supererat, pro articularibus habentur) remitti non possunt, sed etiam si alibi contra spem quiete manere non possent, tamen hic juris titulo, nomine articulari securitate frui deberent.

Sed haec omnia eo tantum scopo attingimus, ut clare demonstramus modum procedendi, quem domini comites contra nos instituere coeperunt, esse omni legali fundamento destitutum, et jure tam Hungarico, quam communi vetitum, hinc de jure annullandum, prouti et rationes informationi suae substratas esse irrelevantes, invalidas et nullas, ideo ipsos ad praescriptam juris viam, commissionem quippe articulare, exemplo etiam recentissimorum rescriptorum ab augusta aula emanatorum remittendos et relegandos praevia nostri in integrum restitutione. Nam si leges ideo conduntur, ut servantur, uti firmiter tenemus, omnino articulus 30mus servari debet, profecto regnicolis liberum religionis exercitium juxta articulos 25. et 26. anni 1681. et 21. anni 1687. in dicto 30mo articulo 1715. renovatum et confirmatum, salvum et integrum manere debet. Nec quicquam superest dominis comitibus, quod praetendant, nisi quod iidem articuli Sopronienses essent vel ineffectuati, vel violati, tertium enim non datur. Utrumcunque autem sive violationem nimirum, sive non effectuationem eorundem articulorum Sopro-

¹⁹⁶ A hibásan: authorisatus.

niensium anni 1681. sibi praetexant, patet luce meridiana clarius, quod uterque casus ad commissionis eodem articulo 30mo anni 1715. paragrapho Ac si et in quantum medio tempore ineffectuati, vel per abusus, contraventionesque ab utrinque violati essent, per regios et regni commissarios revideantur. diaetaliter ordinatae examen sive forum pertinent, ubi nos quoque in merito causae respondere et fundamenta iurium nostrorum, uti par erit, producere non intermitteremus, nulli dubita[n]tes, quod potissimum interea Sacratissima Sua Majestas sincera hac et humillima informatione nostra clementer intellecta in praeasserto religionis nostrae exercitio per se quoque novissime Posonii perbenigne confirmato nos clementissime conservabit, neque id[eo] quoquam turbare permittet.

MAGYAR FORDÍTÁS

A méltóságos Esterházy József és Ferenc gróf urak és testvérek tudósítása

Noha bizonyára az 1681. év 26. törvénycikkének tartalma annak a komak a közvélekedése által azt sugallta, hogy a győri főkapitánysághoz csatolt többi határvidéki helység között a Veszprém megyéhez tartozó, és öröklött jogon az előterjesztő fent említett grófokat illető Pápa mezővárosban is az akkor arrafelé a keresztény név esküdt ellensége, a török által végrehajtott igen gyakori betörésekkel szemben az ország biztonsága érdekében örködő nemzeti védősereg miatt országgyűlési határozat engedélyezte és tette lehetővé a pápai lakosoknak a helvét hitvallás szabad gyakorlását.

A másik fél világos felterjesztése és Pápa mezőváros helvét hitvallás felé elkötelezett nemesi és többi lakosának tudósítása

Az 1. [pontra]

A másik fél állításának az eredete maga is teljesen nyilvánvalóan téves és alaptalan, mert az 1681. évi idézett 26. törvénycikk tartalma szerint a helvét hitvallás szabad vallásgyakorlata nekünk, pápai lakosoknak sohasem végvári katonaság címén lett adományozva. A vallás-gyakorlat szabadságát ugyanis ugyanezen országgyűlés előző, 25. törvénycikke mindenkinek és az országban mindenhol engedélyezte és érvénybe léptette, és azelőtt régebben, történetesen az 1681. évben már országgyűlésen törvénycikk¹⁹⁷ erősítette meg. Emellett bárki, aki olvassa ugyanezen 26. törvénycikknek akár a címét, akár a szövegét, kézzelfoghatóan meggyőződhet arról, hogy ugyanez a törvénycikk a templomok és az ezek építésére szolgáló helyek átadásáról szól, és ennek a végén Pápa a többi véghely között van megnevezve, és itt is a templom vagy imaház, mivel eddig ténylegesen birtokoltuk, a paplakkal és az iskolákkal együtt nálunk kell, hogy maradjon.

A méltóságos Esterházy József és Ferenc gróf urak és testvérek tudósítása

Mindazonáltal, mivel a királyság ezen részeinek a törökkel vívott legutóbbi háború révén bekövetkezett sikeres visszafoglalása és a keresztény név esküdt ellenségének leverése után az említett Pápa mezővárosa megszűnt végvidéknek lenni, a végvári katonaság pedig, miután legfőképpen az ő kedvükért és javukra lett megtűrt a helvét hitvallás ezen nyilvános

¹⁹⁷ Az évszám nyilván elírás. A szerző az 1608. évi koronázás előtti 1. törvénycikkre gondolhatott, melyben már szerepel az *omnibus et ubique per regnum* (mindenkinek és az országban mindenhol) kitétel.

gyakorlása, onnan máshová lett vezényelve vagy katonai jellegétől meg lett fosztva, következésképpen, mivel a törvénynek a fentebb idézett 26. törvénycikkben alakított felhozott oka ténylegesen megszűnt, és így ugyanennek a hatása is, a helvét hitvallás vallásgyakorlatának az engedélye és folytatása is meg kell, hogy szűnjön, vagy az artikuláris helyekre kell, hogy visszaszoruljon.

A másik fél világos felterjesztése

A 2. és 3. [pontra].

A gróf urak ezen állítása önmagában már lerombolja az előzőt, mert ott indokként semmi más, mint a végvári katonaság, itt pedig leginkább ez szerepel az országgyűlés által engedélyezett szabad vallásgyakorlat okaként. Ha tehát leginkább, akkor bizonyára nem csak, ahogy a másik fél saját maga is bevallotta. Mert ha a törvény egyik oka megszűnik, miközben vannak más okok is, akkor nem szűnik meg mindegyik, és ebből következően nem szűnik meg az efféle törvény hatálya sem. Egyébiránt azonban ha összedől az alap, a felépítménynek is össze kell dőlnie. Ezt a következtetést pedig a gróf urak alkalmazták ama első állításuk alapján, miszerint állítólag a pápaiaknak a szabad vallásgyakorlat végvári állapot miatt lett megengedve. Azonban ennek az állításnak a semmisségét már megnyugtatóan bebizonyítottuk, hiszen az 1681. évi 25. törvénycikkben a szabad vallásgyakorlat nem kifejezetten, és nem is leginkább végvári állapot miatt, nem is nekünk, nem is bárki másnak név szerint, hanem mindenkinek és bárhol az országban lett visszaállítva. És ezen felül az idézett 26. törvénycikkben az eddig általunk törvénycikk alapján birtokolt templom vagy imaház nálunk maradt, méghozzá hármasként elrendelve és megerősítve: tudniillik egyrészt közös címen, minthogy az ország magába foglal minket, A templomok csupán, stb. kezdetű paragrafus alapján, másrészt szorosabban és különlegesen, minthogy Veszprém vármegyében lakunk, A többi vármegyében pedig, jelesül Zala, Veszprém, stb. [kezdetű] paragrafus alapján, végül pedig legkiemeltebben és egyedien a véghelyek között Pápa név alatt. Így, aminthogy Pápa ha akár csupán az ország közös neve, akár az ország összes vármegyéjének neve alatt, avagy mindenkinek a neve alatt és bárhol az országban általánosan lenne szerepeltetve, és nem különösképpen Veszprém vármegye neve alatt lenne bennfoglalva, és nem is teljesen kiemelten a véghelyek sorában lenne megnevezve, csak a templom vagy imaház, az iskola és a paplak tényleges birtokában lenne, következésképpen az 1681. évben vallásgyakorlattal rendelkezne (amint vitán felül áll, hogy ezek mind a birtokában voltak), mégis mind a vallásgyakorlat, mind a templombirtoklás szabadságának örvendenie kellene úgy, mint mások mind, akik akkor az egész ország területén ezek tényleges birtokában voltak, mennyivel inkább lesz tehát megerősítve ugyanezen jog egyedi megnevezéssel ismételt és ráadásul harmadszor is.

A méltóságos Esterházy József és Ferenc gróf urak és testvérek tudósítása

Mivel pedig végül is a bekövetkező belső mozgalmak, melyek során ugyanezen hitvallás követői magukat még inkább megerősítették, megakadályozták, hogy a fentebb említett, és az akkor uralkodó császári és királyi felség által egy királyi rendelet és magyarázat erejével kihirdetett törvénycikk tisztességes tartalma kötelező érvényűvé váljon, és ezután egy kegyes királyi nyílt parancs a vallás tárgyában is mindent abba az állapotba rendelt visszahe-lyezni, amelyben a nemrég lecsillapított mozgólódások előtt volt, ezért a végrehajtandó dolgok végrehajtását az akkor még tartó, mostanra pedig már régen befejeződött országgyűlés végéig halasztotta.

A másik fél világos felterjesztése

A 4. [pontra].

Ez a következtetés is a gróf uraknak abból a már megcáfolt feltételezéséből lett levezetve, mely szerint állítólag a vallásgyakorlat Pápa mezővárosának nem másként, mint végvári állapot miatt lett megengedve, de ez a legvilágosabban az ezzel ellenkező 1681. évi 25. és 26. törvénycikk által lett lerombolva és megsemmisítve, de egyébiránt is az állítólag végrehajtandó dolgok másik fél által követelt végrehajtását az 1699., 1700., 1701., 1702. és 1703. évben zajlott belső mozgolódások¹⁹⁸ nem tudták megakadályozni, miután senki nem volt ott. Hogy pedig mi a legutóbbi mozgolódások során¹⁹⁹ a vallás szabadságában magunkat alaposabban megerősítettük volna, az nem várható el, hogy mi ne ragaszkodjunk semmilyen más támpontnál inkább ahhoz, mint ami az 1608. évtől országgyűlési úton már annyiszor meg lett engedve, és legutóbb is Pozsonyban meg lett erősítve. Ha ugyanis a templomok vagy imaházak a vallás gyakorlására az 1681. évi 26. törvénycikkben a véghelyek közt felsorolt helységeknek nem másképp, mint véghelyként lettek volna átadva és meghagyva, és az afféle helységek már az 1699. évben nem lettek volna megfosztva az erődítményektől, akkor 16 évvel később, vagyis az 1715. évben hasonlóképpen a vallás szabad gyakorlásában és a templomok használatában, mint amikor valóban véghelyek voltak, nem lettek volna az országgyűlés által újólal megerősítve, pedig éppen teljesen ez történt az 1681:25. és 26. törvénycikk megújításával. Ezért emiatt is, amiként a korábban idézett 1681. évi 26. törvénycikk két feljebb sorolt paragrafusából következően is, vagyis A többi vármegyében pedig, jelesül Zala, Veszprém, stb. [kezdetű, és] A templomok pedig a paplakokkal és az iskolákkal együtt maradjanak azoknál, akiknek a valóságos birtokában ténylegesen vannak [kezdetű paragrafusokból következően] világosan kitűnik, hogy a szabad vallásgyakorlat, a templom az iskolákkal és a paplakokkal együtt Pápa mezővárosának egyrészt úgy lett megengedve, mint olyan mezővárosnak vagyis helységnek, amely Magyarország királyságában, és különösen Veszprém megyében fekszik, és úgy is, hogy akkor a templomuk vagy imaházuk, iskolájuk és paplakjuk tényleges birtokában voltak.

A méltóságos Esterházy József és Ferenc gróf urak és testvérek tudósítása

Mivel pedig a legutóbbi pozsonyi országgyűlés 30. törvénycikkének tartalma alapján a közben kiadott nyílt parancsok érvényüket veszítették, és ugyanezen fent említett törvénycikk az ágostai és helvét hitvallású emberek részére vallásgyakorlatukat illetően csupán az 1681. és 1687. évek korábbi megerősítő törvénycikkeihez nyúl vissza, és ezeknek a tisztes tartalmát illetően úgy rendelkezett, hogy az azt követő királyi rendeleteket és magyarázatokat kell betartani, továbbá tudott dolog, és a soproni országgyűlés ama 26. törvénycikkből világosan kiderül, hogy a fent említett Pápa mezővárosban nem másért, csak akkor fennálló határvidék volta miatt lett megengedve a vallásgyakorlat [...].

¹⁹⁸ A Rákóczi-szabadságharcot megelőző elégedetlenségi mozgolódásokról van szó, melyek hol itt, hol ott tüntek fel országszerte (pl. 1699-ben Nagybánya környékén, 1700-ban Veszprém megyében, 1701–1702-ben Kővár vidékén, Máramaros, Trencsén, Liptó, Szatmár, Ung, Ugocs és Bereg megyékben, 1703-ban pedig Mohács környékén). Magyarország története 1526–1790. Szerk. H. Balázs Éva, Makkai László. Bp., 1962. 335. Magyarország története 1686–1790. Főszerk. Ember Győző, Heckenast Gusztáv. Bp., 1989. IV/1. 170.

¹⁹⁹ Ez a kifejezés takarja a Rákóczi szabadságharc (1703–1711) eseménysortát.

A másik fél világos felterjesztése és Pápa mezőváros helvét hitvallás felé elkötelezett nemeseinek és többi lakosának tudósítása

Az 5. [pontra].

Hogy a korábban kiadott legkegyelmesebb királyi nyílt parancsok a 30. törvénycikk által érvényüket veszítették-e, vagy sem, mi itt a kérdésbe nem bocsátkozunk bele, de amint már ismételtén kifejtettük, a legutóbbi pozsonyi országgyűlésen is törvénnyel megújított és megerősített 1681. évi 25. és 26. törvénycikkre támaszkodunk, melyek a szabad vallásgyakorlatot mindenkinél és bárhol az országban megengedik, és ebből következően a templomok használatában és birtoklásában mindenkit megerősítenek, aki az 1681. évben annak tényleges [birtokában] volt. Ettől a birtoklástól és szabadságtól Ő Szentséges Felsége dicsőséges uralkodása alatt már most megfosztani a pápaiakat, akiknek akkor a templom vagy imaház, a paplak és az iskola ezen birtoklása annyi halmozott címen, ráadásul hűséges szolgálataikért és megérdemelten lett megengedve, igen gyászos dolog lenne.

A 6. [pontra].

Hogy a soproni országgyűlés 26. törvénycikke nem közvetlenül vagy elsőlegesen a vallásgyakorlat szabadságáról szólna, hanem a templomok építéséről, erről bárki kézzelfoghatóan meg fog győződni, aki azt alaposan elolvassa. Ugyanazon országgyűlésnek a vallásgyakorlatról alkotott, Mindenkinél és bárhol az országban megengedve [kezdetű] 25. törvénycikke pedig közvetlenül és kifejezetten Pápáról nem tesz semmilyen kimondott említést, sem úgy, mint mezővárosról, sem úgy, mint véghelyről, ahogyan semmilyen más helységről sem.

A méltóságos Esterházy József és Ferenc gróf urak és testvérek tudósítása

Mindazonáltal egyrészt az épp imént idézett törvénycikk, másrészt a legutóbbi országgyűlés 30. törvénycikke is mindenhol sértetlenül hagyta a földesurak jogát. Ezért Felségünkötől alázatosan kérvényezték, hogy a feljebb idézett törvények, azon felül királyi magyarázatok és rendeletek rendelkezése és helybenhagyása szerint méltóztassunk meghagyni és megparancsolni, hogy az említett helvét hitvallású imaház, paplak és iskolák, mivel a fent említett grófok uradalmi telkén épültek és működtek eddig, legyenek tőlük visszavéve, továbbá a lelkipásztorok és az iskolamesterek az artikuláris helyekre legyenek visszarendelve.

A másik fél világos felterjesztése és Pápa mezőváros helvét hitvallás felé elkötelezett nemeseinek és többi lakosának tudósítása

A 7. [pontra].

Hogy miben nem lenne sértetlen a gróf urak mint földesurak joga, az ő egyszerű állításukból nem tudhatjuk meg, mert senki sem jelentette be, hogy bármilyen kárunkat okoztuk volna, ahogy kétségtelenül nem is jelenthették.

Hogy pedig a törvénycikk eme kitétele: a földesurak jogának sértetlenül hagyásával mindkét [felet] egyaránt szolgálja-e, és arra is kiterjed-e, hogy joguk vagy lehetőségük legyen a vallásgyakorlat akadályoztatására vagy megváltoztatására is, ez nem derül ki sem az ország törvényeiből, sem azon országgyűlési bizottságok nyilatkozataiból, melyeket részint az 1687., részint pedig az 1715. évben ezen ügyben rendelt felállítani az országgyűlés. És mivel az 1681:25. törvénycikk által mindkét [fél részére] sértetlenül hagyott földesúri jog értelmezése illetve kifejtése máshonnan is nyíltan a vallás ügyében megalkotott 1681. és 1687. évi törvénycikkek foganatosítására irányul, ugyanez a bizottság pedig, mivel még nem alakult meg, ezt a kérdést is meg fogja vizsgálni, ezért, mielőtt még ez ugyanezen királyi és országos

bizottság által ki lenne vizsgálva, és Ő Szentséges Felsége kegyes jóváhagyása révén elintéződne, az egyik és a másik oldal földesurai, vagyis magától értetődően úgy a katolikusok, mint az evangélikusok²⁰⁰ a templomok, paplakok és iskolák elfoglalásának, a vallásgyakorlat, és éppúgy a mesteremberek kézműves foglalkozása akadályoztatásának eme állítólagos jogával nem élhetnek, hanem az 1715. évi 30. törvénycikk ugyanezen paragrafusa szerint várakozniuk kell ugyanezen bizottság [működésének] eredményes lezárásáig; ha és amennyiben az idő múlásával [a bizottság határozatai] hatástalanok maradnának, avagy mindkét fél részéről visszaélések és ellenszegülések sértenék meg, úgy királyi és országos megbízottak vizsgálják felül.

A 8. [pontra].

Úgy tűnik, a gróf urak minden Pápa mezővárosban fekvő telket sajátjuknak követelnek mint földesúri telket, de a dolog másképp van. Mert ismeretes dolog, hogy ugyanebben a városban különféle telkek vannak: elzálogosítottak, szabadok, zálogba adottak, adományozottak, örökre elcseréltek és visszavonhatatlanul eladottak, és olyanok, amelyek még azelőtt, hogy a méltóságos gróf Esterházy család birtokot kapott volna Pápa városában, lettek másokra átruházva, sőt [vannak] még udvarhelyek vagy nemesi telkek is, melyekben semmiféle jog és semmilyen jogból vagy tulajdonból eredő birtoklás nem illeti meg a gróf urakat, következésképpen a gróf urak semmikképpen sem állíthatják, hogy ezek a telkek az ő földesúri joguk alá tartoznak, vagy hogy az ő uradalmi területükön lennének.

A 9. [pontra].

Pápa kétségen felül artikuláris hely, és pedig olyannyira artikuláris, hogy ennél inkább artikuláris az országban aligha található. Négyszeres alapon és címen artikuláris az 1681. évi 25. és 26. [törvénycikkben] ezeken a helyeken megerősítve, és pedig a 26. törvénycikkben A templomok éppen azoknál az ágostai és helvét hitvallású embereknek maradjanak, akiknek a valóságos birtokában ténylegesen vannak [kezdetű] paragrafusban, ami az egész ország összes említett hitvallású lakosára vonatkozik; továbbá A többi vármegyében pedig, jelesül Zala, Veszprém, stb. [kezdetű] paragrafusban, ami mindenkiről szól, aki Veszprém megye testületében különösen az 1681. évben a templomok vagy imaházak tényleges használatában és birtokában volt. Ezután A Továbbá az ország végvidékein Tihanyban, Vázsonyban, Pápán [kezdetű] paragrafusban, ami kifejezetten Pápa mezővárosára vonatkozik addig, amíg az is végvidék, és mindhárom paragrafusban a vallásgyakorlatot szabadnak nyilvánítja és megerősíti. És negyedszerre az ugyanezen 1681. évi, közvetlenül megelőző 25. törvénycikkben ugyanez a vallásgyakorlat mindenkinek és mindenhol az országban, tehát természetes és helyes értelmezéssel a pápaiaknak is kifejezetten szabadnak van kinyilvánítva, ezért lelkészeinket és iskolamestereinket nemcsak hogy nem kell elküldeni más kijelölt artikuláris helyekre - tudniillik Veszprém vármegye minden egyes olyan helysége, ahol az 1681. évben megvolt a templomok használata és birtoklása, artikuláris helynek számít -, hanem ha bárhol máshol is remény híján nyugodtan megmaradni nem tudnának, legalább itt jogosan, törvénycikkre hivatkozva biztonságot kell élvezniük.

De ezeket mind csak azzal a céllal érintettük, hogy világosan megmutassuk, hogy az az eljárási mód, amelyet a gróf urak ellenünk kezdtek alkalmazni, minden törvényes alapot

²⁰⁰ Értsd: az ágostai és a helvét hitvallású evangélikusok, vagyis a mai szóhasználat szerinti evangélikusok és reformátusok.

nélkülöz, és mind a magyar, mind a nemzetközi jog szerint tilos, ezért a törvény szerint megsemmisítendő, amint a tudósításukat alátámasztó okok is hamisak, erőtlenek és semmisek, és a felséges udvarból kiadott legutóbbi leiratok példájára a jog fentebb említett útjára, vagyis a törvényekbeli bizottsághoz kell irányítani és el kell utasítani, minket pedig teljesen a korábbi helyzetbe visszahelyezni. Mert ha a törvényeket azért alkotják, hogy megtartsák, amint mi határozottan tartjuk, akkor a 30. törvénycíkket is teljesen be kell tartani, és nyilvánvaló, hogy az országalakóknak az 1681. évi 25. és 26., és az 1687. évi 21. törvénycíkk szerint az említett 1715. évi 30. törvénycíkkben megújított és megerősített szabad vallásgyakorlatot épen és teljesen meg kell őrizniük. Semmi [állítás] sem állja meg a helyét a gróf uraknak, amit ürügyül felhoznak, hacsak az nem, hogy a soproni törvénycíkkék vagy hatástalanok, vagy meg lettek sértve, harmadik [lehetőség] pedig nem létezik. De a kettő közül bármelyiket is hozzák fel maguknak ürügyül, ama 1681. évi soproni törvénycíkkéknek akár a nyilvánvaló megsértését, akár a hatástalanságát, a déli napnál is világosabban látszik, hogy mindkét eset az országgyűlés által elrendelt bizottság vizsgálata vagy illetékessége alá tartozik az ugyanazon 1715. évi 30. törvénycíkk alábbi paragrafusa [szerint]: És amennyiben idővel nem hajtanák végre, vagy visszaélések és ellenkezések miatt megsértenék, a király és az ország [által kinevezett] megbízottak vizsgálják felül. Ott mi sem leszünk gátolva abban, hogy érdemben feleljünk a vitás kérdésre, és jogaink alapjait, ahogy illendő, elősoroljuk. Senki nem kételkedik afelől, hogy eközben leginkább Ő Szentséges Felsége fog minket a legkegyesebben megvédeni az általa is legutóbb Pozsonyban igen kegyesen megerősített fent említett vallásgyakorlatunkban, miután kegyesen megismerte eme őszinte és igen alázatos tudósításunkat, és nem fogja megengedni, hogy emiatt bárki is háborgasson minket.

(Folytatás a következő számban)